

BEYKOZ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI
BEYKOZ AKADEMİ DERGİSİ

Cilt: 4 – **Sayı:** 2 – **Yıl:** 2016

ISSN: 2147-8082

Derginin Sahibi : Prof. Dr. Mehmet DURMAN
Sorumlu Müdür : Öğr. Gör. M. Murat ŞENTÜRK
Yönetim Yeri : Beykoz Üniversitesi, Beykoz, İSTANBUL
Yayının Türü : Akademik Hakemli Dergi – Altı ayda bir, Haziran ve Aralık aylarında yayınlanır.
Yayının Dili : Beykoz Akademi Dergisi'nde Türkçe ve İngilizce makalelere yer verilir.

Yayın Komisyonu: Prof. Dr. Lawrence A. HOWARD (Suny Maritime College, ABD)
Prof. Dr. Mehmet Şakir ERSOY (Beykoz Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Okan TUNA (Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. İbrahim Taylan DÖRTYOL (Akdeniz Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Olgun KİTAPCI (Akdeniz Üniversitesi, Türkiye)
Yrd. Doç. Dr. Ayşen COŞKUN (Akdeniz Üniversitesi, Türkiye)
Yrd. Doç. Dr. Burcu GÜVEN (Beykoz Üniversitesi, Türkiye)
Yrd. Doç. Dr. Derya SAATÇIOĞLU (Beykoz Üniversitesi, Türkiye)
Yrd. Doç. Dr. Ezgi UZEL AYDINOCAK (Beykoz Üniversitesi, Türkiye)
Yrd. Doç. Dr. Funda KILIÇ (İstanbul Şehir Üniversitesi, Türkiye)
Yrd. Doç. Dr. Güray TEZER (Beykoz Üniversitesi, Türkiye)
Yrd. Doç. Dr. Nejla KARABULUT (Beykoz Üniversitesi, Türkiye)
Yrd. Doç. Dr. Nevzat Evrim ÖNAL (Beykoz Üniversitesi, Türkiye)
Yrd. Doç. Dr. Serkan GÜRİSOY (Beykoz Üniversitesi, Türkiye)
Yrd. Doç. Dr. Tutku EKER İŞÇİOĞLU (Piri Reis Üniversitesi, Türkiye)
Yrd. Doç. Dr. Ümmüşen GÜRİSOY (Beykoz Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Aslıhan BEKAROĞLU (Beykoz Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Aysun AKPOLAT (Beykoz Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Nurullah DEMİR (Beykoz Üniversitesi, Türkiye)

Editör : Ezgi UZEL AYDINOCAK

Redaksiyon : Harika BAŞ

Dizgi ve Mizanpaj: Eda Nur ÖZTÜRK

Yazışma Adresi : Beykoz Üniversitesi
Vatan Cad. No: 69 Kavacık, Beykoz, İstanbul

İletişim : beykozakademi@beykoz.edu.tr - 444 25 69

Basım Yeri : Patrol Matbaacılık Gıda San. Ve Tic. Ltd. Şti.
Ankara Cad. No: 260 Pendik, İstanbul 0216 307 55 00

Basım Tarihi : Aralık, 2016

Dergide yayınlanan makalelerin bilim, içerik ve dil bakımından sorumluluğu yazarlarına aittir.
Dergide yayınlanan makaleler kaynak gösterilmeden yayınlanamaz.

© Tüm hakları saklıdır.

HAKEM KURULU

Prof. Dr. Akın MARŞAP
Prof. Dr. Ali DEVECİ
Prof. Dr. Aypar USLU
Prof. Dr. Banu DURUKAN
Prof. Dr. Birdoğan BAKİ
Prof. Dr. Cavide UYARGİL
Prof. Dr. Ercan EYÜBOğLU
Prof. Dr. Mehmet Şakir ERSOY
Prof. Dr. Mehmet Zeki ADAL
Prof. Dr. Mustafa Burak GÜRBÜZ
Prof. Dr. Nüket GÜZ
Prof. Dr. Serdar PİRTİNİ
Prof. Dr. Uğur YOZGAT

Dr. Ahmet DOLUNAY
Dr. Ali SOMEL
Dr. Nurullah DEMİR
Dr. Pervin ERSOY

Doç. Dr. Baki AKSU
Doç. Dr. Emine Zeynep SUDA
Doç. Dr. Engin Deniz ERİŞ
Doç. Dr. Hasan Fehmi BAKLACI
Doç. Dr. Mihalis KUYUCU
Doç. Dr. Ömür Yaşar SAATÇIOğLU
Doç. Dr. Pınar Seden MERAL
Doç. Dr. Pınar SÜRAL ÖZER
Doç. Dr. Selçuk NAS
Doç. Dr. Serdar TAŞAN
Doç. Dr. Soner ESMER
Doç. Dr. Umut Rifat TUZKAYA

Yrd. Doç. Dr. Burcu GÜVEN
Yrd. Doç. Dr. Beste Gökçe PARSEHYAN
Yrd. Doç. Dr. Bülent HOCA
Yrd. Doç. Dr. Ceren ALTUNTAŞ VURAL
Yrd. Doç. Dr. Derya SAATÇIOğLU
Yrd. Doç. Dr. Efe DUYAN
Yrd. Doç. Dr. Emre ERGÜVEN
Yrd. Doç. Dr. Gül DENKTAŞ ŞAKAR
Yrd. Doç. Dr. Güray TEZER
Yrd. Doç. Dr. Mehmet NUHOğLU
Yrd. Doç. Dr. Nejla KARABULUT
Yrd. Doç. Dr. Neslişah BAŞARAN
Yrd. Doç. Dr. Nevzat Evrim ÖNAL
Yrd. Doç. Dr. Özlem SANRI
Yrd. Doç. Dr. Serim PAKER
Yrd. Doç. Dr. Serkan GÜRSOY
Yrd. Doç. Dr. Sündüz DAğ
Yrd. Doç. Dr. Ümmüşen GÜRSOY

içindekiler

01

The Effects Of Privatization On Agricultural Subsidies And Small-Scale Farming: The Case Of Turkey (1998-2012)

Özelleştirmenin Tarımsal Destekler ve Küçük Ölçekli Çiftçilik Üzerine Etkileri: Türkiye Deneyimi (1998-2012)

Nevzat Evrim ÖNAL

(Makale)

20

Elbise-i Osmaniye: 1873 Viyana Uluslararası Sergisi'nde Bir Yaratıcı Endüstri Örneği

Elbise-i Osmaniye: A Creative Industry Sample In 1873 Vienna International Exhibition

Mehmet Emin KAHRAMAN, İsmail Erim GÜLAÇTI

(Makale)

43

Olası Bir Depremde Koordinasyonun Sağlanması ve Sosyal Medyanın Rolü

Establishing Coordination in a Potential Earthquake And The Role Of Social Media

Tüba KARAHİSAR

(Derleme)

65

Okul Öncesi Dönemde Sanat Eğitiminin Farklı Teknikler Kullanılarak Öğretilmesi

Teaching Art Education In Pre-School Period By Using Different Techniques

Merva KELEKÇİ OLGUN, Mehmet Emin KAHRAMAN

(Makale)

THE EFFECTS OF PRIVATIZATION ON AGRICULTURAL SUBSIDIES AND SMALL-SCALE FARMING: THE CASE OF TURKEY (1998-2012)

NEVZAT EVRİM ÖNAL ⁽¹⁾

ABSTRACT

The agriculture sector of Turkey had gone through an evolutionary process of change in line with the general development path of capitalist economy starting from the first years after the establishment of the republic. The result of this process was a structure in which large and small scale producers coexisted in the sector. Until the last years of the 20th century, the main element that held this structure together had been the agricultural subsidies provided by the state. These subsidies somewhat lessened the unpredictability and the adverse effects of the market on producers and provided incentive to increase production. Nevertheless, these subsidies came to be seen as an item of spending that needs to be done away with by mid-1990's when public sector economy first became financially unstable, then unsustainable. The structural adjustment agenda started in 1999 by the government with consultation from IMF was resumed under the name Strengthening the Turkish Economy and the state system of agricultural subsidies was almost completely dismantled in this period. An important method in this process was the privatization of public institutions that were used in subsidizing the sector. This paper will study the results and impacts on agricultural employment of this dismantling.

Keywords: Agrarian change, privatization, agricultural economics

JEL Codes: L32, J43, N55, Q18

Yrd. Doç. Dr., Beykoz University Faculty of Business Administration and Management,
nevzatevrimal@beykoz.edu.tr

ÖZELLEŞTİRMENİN TARIMSAL DESTEKLER VE KÜÇÜK ÖLÇEKLİ ÇİFTÇİLİK ÜZERİNE ETKİLERİ: TÜRKİYE DENEYİMİ (1998-2012)

ÖZ

Türkiye'nin tarım sektörü cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren kapitalist ekonominin gelişme doğrultusuna uygun, evrimsel bir dönüşüm geçirmiş ve bu dönüşüm çerçevesinde büyük toprak sahipleri ile küçük üreticilerin bir arada var olduğu bir yapı ortaya çıkmıştır. 20. yüzyılın son yıllarına dek bu yapının, onu bir arada tutan en önemli unsuru, devletin tarım sektörüne verdiği sübvansiyonlardı. Bu sübvansiyonlar, küçük üreticiler üzerinde piyasanın olumsuz etkilerini ve öngörülemezliğini bir ölçüde azaltmakta ve üretimi teşvik eder nitelikteydi. Ne var ki, 1990'ların ortasından itibaren finansal açıdan önce istikrarsız, ardından da sürdürülemez hale gelen kamu kesimi ekonomisinde, tarımsal destekler ortadan kaldırılması gereken bir harcama kalemi olarak öne çıktı. 1999'da IMF danışmanlığında başlatılan yapısal uyum programı, 2001 krizinin ardından Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı olarak sürdürüldü ve bu süreçte devletin tarımsal destek sistemi büyük ölçüde tasfiye edildi. Bu tasfiyede, tarımsal desteklerin sağlanmasında kullanılan kurumların özelleştirilmesi önemli bir yöntem olarak öne çıktı. Bu çalışma, yaşanan tasfiyenin tarım sektöründeki sonuçları ve tarımsal istihdama etkilerini incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Tarımsal değişim, özelleştirme, tarımsal ekonomi

JEL Kodları: L32, J43, N55, Q181

1. Introduction

The neoliberal economic policies adopted in the developing countries in the last quarter of the 20th century differed only slightly among countries. The neoliberal agenda had two important articles concerning the restructuring of the state apparatus which, when enacted together, made a serious impact in the life of small-scale peasantry of the developing world. One of these was the dismantling of state-owned enterprises (SOEs) through privatization; the other was the commercialization of agriculture sector through shrinking agricultural subsidies and restructuring the so that they will not “interfere” with the working of the market economy. While the impact of the latter is more obvious, the impact of the former on the life of the peasantry is usually overlooked.

This study would try to illustrate the close ties between commercialization of agriculture and privatization by using Turkish experience as a case example. Our main thesis is this: Privatization was used as a special, demolishing tool in the “restructuring” of the agricultural support system in Turkey since this system relied particularly on SOEs in providing support to small-scale peasantry. The scope of this paper is limited to the case of Turkey, but we sincerely hope to discuss other cases during the presentation since privatization should have played a similar role in countries that had similar agricultural support systems.

The paper consists of four parts. In the first part, we would briefly discuss the political economy of privatization and the commercialization of agriculture. In the second part, we would describe the agricultural support system of Turkey that existed before the neoliberal economic policies were enacted, briefly discussing how it came to exist in the first place. In the third part, we would summarize how this system was dismantled by neoliberal economic policies and what impact this had on the life of the peasant. In the last part, we would try to convey our expectations concerning the future of this process.

2. A Brief Abstraction of the Central Concepts

To make a coherent analysis of the privatization process in Turkey, we must first clarify our approach to the key concepts. However, the scope of this paper does not include a detailed argument of each of these: This section would only state the theoretical position of the author on these concepts while keeping in mind that this position is, in itself, open to discussion.

a. Neoliberalism

The ideologues of neoliberalism claim that neoliberalism is the revival of classical liberalism. For example Hayek, in the first chapter of his most important book *The Road to Serfdom*, expresses a dramatic disquiet in the fact that the principle of *laissez-faire* has been abandoned (Hayek, 2006: 12). Similarly, Friedman (1982: 14) argues that “liberalism in its original sense” is the key to freedom. The non-Marxist critique of neoliberalism, on the other hand, claims that neoliberalism is a regression to “aggressive” capitalism (aggressive here meaning whatever the user of the term finds “immoral” in capitalism: poverty, inequality, rent-seeking behavior etc.) whereas a more humane, or moral capitalism is possible as the world experienced in the Keynesian policies of welfare state.

The common ground between these views is that both claim that neoliberal economic policies and ideology has its roots in the capitalism of 18th century. Looking back to that era; one side sees a golden age where liberal bourgeoisie suppressed the parasitic interests embodied in the state apparatus while the other side sees more or less what Engels depicted in *The Conditions of Working Class in England*.

Both of these views are ahistorical. The neoliberal ideologues take Smith and Ricardo’s arguments, which were voiced as the demands of the nascent bourgeoisie against a state apparatus that still belonged to the remnants of feudality and apply them to the bourgeoisie state apparatus of the post-war era. This is not an error but a deliberate deception as is seen in the name of Hayek’s book; and it is obvious that neoliberalism should be understood not as a philosophical concept, but a very material political project that aims at very material results (Clarke, 2003: 58). The non-Marxist critics, however, are very much in error and these errors should be appropriately addressed since it has a strong impact on the general conceptualization of neoliberalism in the left.

The main problem is that neoliberalism does not seek to evaporate the state apparatus as it claims to. Whatever happens to the state in the process of neoliberal transformation is formal and incidental. The objective of neoliberalism is restructuring the state apparatus and, through it, the social order once more according to the material needs of financial oligarchy. The problem is that this process *did* remove many constraints placed on imperialist capital formations during the Keynesian period to the extent that bourgeoisie could promote it to the middle classes as a general liberalization. However, Keynesianism was not a covert form of socialism as the liberals claimed. Keynes himself, with obvious disquiet, states the impending need to solve the problem of unemployment “*whilst preserving efficiency and freedom*” unlike the “*authoritarian states*” (Keynes,

1997: 381). Keynesian policies of welfare state, financial repression and full employment were forced concessions imposed on imperialism by the widening influence of socialism (Eaton, 2009: 135) and this widening influence, although it materialized most prominently in the existence of the Soviet Union, was also prevalent in the class struggle across the capitalist world. These policies provided an environment of class collaboration much needed by imperialism in the cold war years and they were abandoned when they proved ineffective against the crisis that developed in the beginning of 1970's. By then the imperialist system had consolidated itself against the threat of socialism and the social-democratic welfare state was no longer needed.

Besides, new needs had arisen in the crisis environment. Keynesian policies, while providing a more or less stable political environment, had exacerbated an inherent trend of capitalism: the declining rates of profit. Neoliberal policies as a whole were formulated to counter this problem. These policies, later summarized as the Washington Consensus, brought about widespread financialization, restructuring of the state apparatus and deregulation of the labor market. Vanguarded by Thatcher in United Kingdom and Volcker and Reagan in the USA, they were swiftly imposed on and adopted in the rest of the capitalist world in the second half of 1970's. This imposition was carried out via military coups backed by the USA in underdeveloped countries where the abandonment of developmental policies met with strong public resistance. In the end, imperialist finance capital reversed all the concessions it had to make to labor and its interests became prominent one more over all other forms of capital (Duménil and Lévy, 2003).

All these point to the fact that neoliberalism is not a temporary trend of capitalism, but the hegemonic political economy imposed on the world by imperialism. Therefore, all implications about neoliberalism being an "excessive" or "aggressive" form of capitalism are without foundation. The only thing that keeps the "aggressiveness" of bourgeoisie in check is the intensity of class struggle. Neoliberalism is obviously much more harmful to the material interests of the working class, but it is so because the working class has lost much ground in the class struggle. In short, neoliberalism, in all its aspects, is contemporary capitalism.

b. Privatization (and state)

It is a general misconception that neoliberal ideology is ultimately against the existence of the state itself and seeks to confine it strictly to a solely regulatory position. This misconception is mostly created by the neoliberal ideology itself. The main fallacy in this

argument is that it defines state as an ahistorical structure outside the class dynamics of modern society.

However, the state is a product of classed societies and, regardless of the myriad of forms it may take, its sole purpose of existence is the perpetuation of the relations of production particular to the present form of production (Althusser, 1971: 132). Therefore, the state is the apparatus that facilitates the power of the ruling class and serves as the nexus of its collective will. Nevertheless, the state cannot be defined as an exclusive property of the ruling class because it is also a contested ground in class struggle. The oppressed classes, in their struggle to overthrow the ruling class, try to gain influence in the state apparatus mainly by forcing their interests unto state institutions and legislation.

The concessions made by capital to labor worldwide in the Keynesian era of capitalism fit into this concept. The public services, social security schemes, the complex structure of SOEs that take a role in regulation income distribution and the like should be seen as acquisitions gained by labor via its international struggle. The objective of the privatization agenda of neoliberalism was the cancellation of these acquisitions; therefore, it cannot be seen solely as an anti-statist policy.

c. Peasantry

The more or less undifferentiated peasant of the pre-capitalist era becomes differentiated as the capitalist relations take hold in the countryside. This is usually a gradual process through which most of the peasantry lose their land and become wage laborers while land ownership becomes more unequal and centralized. The natural inclination of capitalism is towards the dissolution of all small-scale peasantry and organization of agricultural production in large-scale capitalist farms (Marx, 1887).

However, dialectic processes do not reach their logical conclusions but converge towards them. The same is true for the dissolution of the peasantry. Many of the peasant families lose their land and become dependent on selling their labor-power. Most of these migrate to the cities while some remain in the countryside to form the rural proletariat, the owners of the large-scale lands become the rural bourgeoisie and a mass of small-scale farmers exist between these two much like the petty bourgeoisie of the cities (Bernstein, 1979: 431). This is the peasantry of capitalism: An endangered mass of people clinging to its petty ownership through any means possible.

The relation between peasantry and the bourgeois state is a complex one since this state imposes market imperatives upon the peasantry (Marx, 1937) and at the same time, protects it from the destructive effects of capitalism to an extent by agricultural support policies. The peasants themselves cannot effectively organize and defend their collective interests against the bourgeoisie: their petty ownership disperses them, sometimes sets them against one another and ultimately acts as a fetter against anti-capitalist organization. The diverse forms of agricultural cooperatives are the only means of organization open to peasantry and they are, but they are not tools that can be used against capitalism since they organize on the basis of private ownership and market relations (Lenin, 1964).

The state, on the other hand, is a perfect tool for the bourgeoisie for subordinating the peasantry already dependent on the rules of private ownership and commodity exchange for its existence. It uses agricultural support policies to regulate the dissolution of peasantry; stemming the process if the working class has the upper hand in class struggle and more workers migrating to the cities would only mean more trouble, and leaving the peasants to their own devices against market forces if proletarianization of peasantry would mean lower wages. Therefore, it is no coincidence that the life of peasantry becomes easier when the working class struggle hard against the bourgeoisie.

3. What Was: The Agricultural Support System of Turkey

When Turkish bourgeois revolution established the republic in 1923, the important points in the general outlook was:

- i. Almost all of the productive capacity of Anatolia consisted of agriculture: Ottoman Empire had almost no industrial facilities (Boratav, 2004: 20).*
- ii. According to the first population census of the republic, more than 75% of the population was living in rural areas.*
- iii. The land ownership was already very unequal: The large landowners who constituted 1% of the total agricultural population had 39% of all land, the middle peasants, who constituted 4% of the total agricultural population had 26% of all land and the remaining 95% of the agricultural population had the remaining 35% (DiE, 1973: 24).*
- iv. The large landowners, who were not on very good terms with the Ottoman State during the last period of the empire, sided with the republican revolutionaries and gained considerable influence in the new republic. Besides, they were the only*

group in the society that had the necessary accumulation of wealth on which the material base of the bourgeois revolution could be established (Önal, 2012).

It is important to keep in mind that Republic of Turkey was founded as a neighbor of the Soviet Union and the first socialist state in history had given a considerable amount of support to its foundation. This does not, in any way, mean that Turkish revolutionaries were inclined towards socialism. On the contrary, they were wary of the political ascendance of the working class. Therefore, they were also wary of taking steps that would lead to the urbanization and proletarianization of the massive rural population. On the other hand, capitalist relations of production had to become dominant if the revolution would be successful and the republic it established would be lasting. The alliance with large landowners provided a reactionary solution to this dilemma: Turkish state established its rule over the rural masses through rural elite, the peasantry stayed in the countryside and when the first industrialization plan that was put into effect in the first half of 1930s, the textile and sugar factories built according to the plan were scattered across Anatolia so that the working class would not be concentrated in a couple of cities. Apart from this, financial means of support was also created: The Bank of Agriculture (BoA) was properly established just a year after the revolution, even before there was a Central Bank. These institutions provided the basis on which the agriculture support system of Turkey would be built.

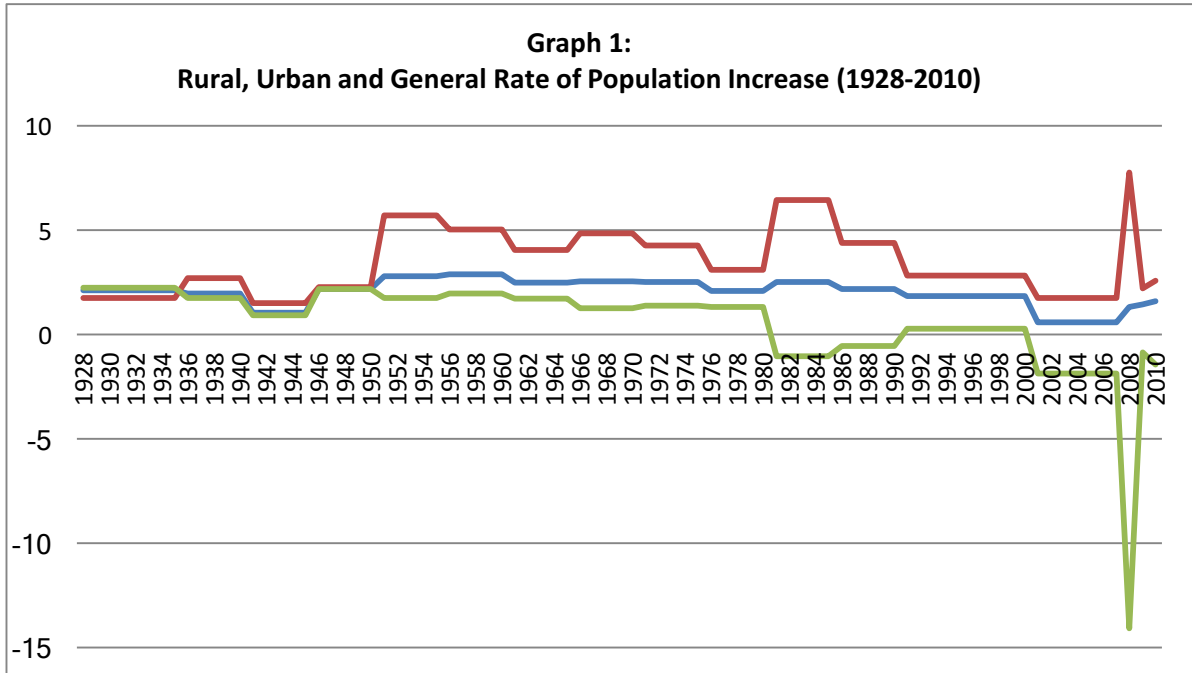
The alliance between the large landowners and progressive statesmen remained intact until the end of the Second World War. After the war, the single-party regime was abolished and the ruling party divided into two parties, one of which supported the interests of the rural elite (Democratic Party – DP) while the other stood generally for the interests of the urban bourgeoisie and petty-bourgeoisie (Republican People's Party – CHP). The landowners, who had gathered enormous amounts of wealth in the cereal black market of the war years, came to power in 1950. By this time, Turkey had become a part of the Marshall Plan with the precondition that it would raise its foodstuff production and export to West Europe. To this end, Turkish agriculture was hastily modernized with tractors and other agricultural machinery bought with Marshall Plan loans, and the financial support to agriculture was seriously widened. Naturally, these opportunities were mostly exploited by large landowners, particularly those with government connections. This process raised the organic composition of capital in agriculture, caused more land centralization and by the end of 1950s, the bourgeoisisation of the large landowners had reached the point that clear distinction between the urban and rural bourgeoisie was no longer possible. Another result was that as mechanization

of agriculture advanced, a serious portion of the rural proletariat lost their jobs and had to migrate to the cities (see Graph 1).

DP was removed from power by a military coup in 1960 and state-planned industrialization and development was adopted as the economic policy. The official policy of state planning concerning agricultural support was stated in the First 5-Year Development Plan as follows:

The prices of agricultural produce should be protected mainly by subsidizing the components used in their production. Direct subsidization of some types of produce should only be put into practice under extraordinary circumstances and only until the development of Agricultural Sales Cooperatives (DPT, 1963: 498).

However, the agricultural sales cooperatives never “developed”. Rather, they gradually became semi-public bodies and the subsidization of products remained the main subsidization channel of agriculture. By 1980, 24 different agricultural products were bought at floor prices either by different SOEs or state-backed sales cooperatives. On the input side, however, the only significant subsidization was given to fertilizers. BoA completed this imperfect triangle by giving subsidized loans to farmers directly and through agricultural credit cooperatives. This three-way support system had many defects, the most important of which was that it favored rich farmers to the point that poor peasantry was harmed from the high prices as consumers more than they benefited from them as producers. However, this system provided a considerable amount of support to all farmers and by the end of 1970s, it was still possible for a large peasantry to stay in agricultural production and more than half of Turkey’s population still resided in the countryside (see Graph 1).

Source: Calculated using the population census data provided by TurStatistical Institute (www.tuik.gov.tr)

4. Neoliberal Dismantling of the Agricultural Support System of Turkey Through Privatization

During the second half of 1970s, Turkey experienced a revolutionary period: The economy of the country became increasingly unstable while the working class took the upper hand in class struggle. By the end of the decade, the economy became unmanageable and crisis conditions became perpetual. The “24 January Decisions” taken at the beginning of 1980 marked the transition to neoliberal economic policies. However, the intensity of class struggle and the advanced class consciousness of the working class precluded the implementation of these decisions.

The solution to this dilemma came through an excessive use of military violence. The army seized power with the 12 September coup and Turkey went through 6 years of extraordinary rule in which all the parties that existed prior to the coup and the trade unions were banned, strikes and any kind of public demonstrations were illegalized and a military junta was formed. This junta stayed in power for three years, after which an election for a civilian government was held, albeit without the banned parties.

The political conditions were ideal for the bourgeoisie to push forward with neoliberal reforms. However, although many steps were taken (trade liberalization, financial liberalization etc.), the bourgeois state hesitated at the privatization agenda. Therefore, until the end of 1990s, privatization was a topic that was frequently brought up but never pursued in earnest.

Therefore, the impact of the neoliberal reforms on agriculture in the last two decades of the 20th century was limited. The subsidies were drastically cut after the coup, which triggered massive migration to the cities (see Graph 1); however when the political system normalized and the bans were lifted on all the parties, subsidies once again became a tool for vote gathering. The peasantry lost a serious portion of its income during the 1980s, but the institutions through which that income was generated stayed untouched.

The real push towards privatization started with the IMF plan of 1999. By then, the economy of Turkey had once again become unmanageable and prone to crisis at almost every turn.

a. Privatization agenda and its implementation

The letter of intent presented to IMF by Government of Turkey on 12.09.1999 (Government of Turkey, 1999a) marked the beginning of the second phase of neoliberalism in Turkey. This phase started with the standby agreement, gained considerable speed after the massive economic crisis of 2001 and extended into the AKP years. Article 40 in the letter clearly stated that *“the medium-term objective of [the] reform program is to phase out existing support policies and replace them with a direct income support system targeted to poor farmers.”* The measures that will be taken to this end were gradual equalization of cereal support prices to world prices, commercialization of state sugar factories, legislation that will grant total financial independence to agricultural sales cooperatives, phasing out the credit subsidies and fixing nominal support levels to fertilizers and other inputs. The privatization program, given in the second appendix to the letter (Government of Turkey, 1999b), was still very moderate and as far as agriculture was concerned, contained only the fertilizer factories and the institution responsible for providing agricultural machinery to farmers.

The Government of Turkey presented four more letters to IMF before the crisis that broke out on the first days of February 2001. In these letters, the privatization agenda was gradually widened to include sugar factories and tobacco and alcohol monopoly. However, the most important passage in these was not about privatization promises but

the rationale behind privatization itself. In Article 46 of the letter of intent dated December 18, 2000, the link between privatization and agricultural support was addressed as follows:

The phasing out of the indirect support policies would lead to a reduced involvement of the state in the production and marketing of agricultural products. This will lead to a rapid privatization of the [State Economic Enterprises] involved in this area (Government of Turkey, 2000).

This passage must be underlined because it clearly shows that the intention behind the “phasing out” of subsidized involvement of SOEs in the market is to turn them into dysfunctional institutions that can easily be liquidated. The primary objective in the transformation of the agricultural support system of Turkey was not the establishment of a leaner and efficient system that gave support to those who actually needed it. The primary objective was the demolition of the present system to the point that a reversion to that system was no longer possible. Therefore, the rationale behind privatization was the same destructive intent, which pretty much resembled vandalism.

The structural adjustment plan implemented under the auspices of IMF collapsed on February 2001 and Turkey experienced the hardest economic crisis in its history. In the crisis environment, the management of the economy was delegated to Kemal Derviş, who was one of the vice directors of World Bank at that time. Derviş arrived with an agenda titled “Strengthening the Turkish Economy” which was merely an advanced version of the IMF plan. “Irreversibility” of the transformation was still one of the main targets and it was stated in Article 27: “There can be no question of returning to the previous system” (CBRT, 2001)

From this point onward, the process gained considerable speed. The crisis created an extraordinary environment much like the military junta years after the coup of 1980; only this time the repression was ideological. “We are doomed if we do not immediately abandon and repent our erroneous ways” was the motto of the day and nobody could criticize the policies dictated by Derviş. The parliament was forced to pass “15 laws in 15 days”, some of which were directly related to the abolishment of the agricultural support system. Naturally, once the havoc caused by the crisis was left behind the three-party coalition government started to drag its feet. At this point Derviş resigned, creating a political impasse the only way out of which was early elections. The general election was held on November 2002, and all three parties in the coalition were devastated. Justice and Development Party, which was formed after the crisis, came to power and the part

of the privatization agenda concerning the agricultural support system of Turkey was completed under its rule.

The part of the privatization process concerning agricultural support can be summarized as follows:

- BoA, which was counted among the institutions to be privatized in the Derviş program, is still public. However, it stopped providing subsidized loans from 2001 onwards. The share of agricultural credits in total credits fell from around 17% in 1990s to less the 5% after 2001. The major share in these credits is still held by BoA but private banks are gradually raising their share in this market.
- Among input supports, fertilizer support was the most important support given by the government. This has been an issue since the beginning of 1980s and it was addressed in the Agriculture Sectoral Adjustment Loan project approved by World Bank (World Bank, 1985). This support was completely abolished in 2001, and all the SOEs involved in the production and distribution of fertilizers were liquidated in 2006.
- Most of the price supports were provided by agricultural sales cooperatives. The government support to cooperatives was abolished after the 2001 crisis. This turned the cooperatives into specialized trading companies that have to take decisions under normal market conditions and therefore unable to give price support to its members. Apart from these two special laws were passed in accordance to the Derviş program, creating independent government bodies to regulate the sugar and tobacco markets. These laws also ensured that the SOEs active in these fields operated just like normal capitalist companies. Of these, the monopoly producing tobacco and alcohol products was privatized. The sugar factories are still public, however they no longer buy sugar beet at support prices and therefore, the beet production is on the decline. The SOE responsible for buying and stocking cereal is still active, but it no longer offer subsidized prices and is more engaged at regulating the cereal market through imports.

This does not mean that the government has altogether stopped supporting agriculture. However, by privatizing most of the SOEs that gave support to agriculture and forcing all others, including the sales and credit cooperatives to act according to market rules, the Government of Turkey opened up the agriculture sector to all the volatilities and destructive impacts of the market forces. We will try to summarize the results below.

b. Impacts

The first impact of the transformation was seen in the ability of small-scale agriculture to support the people engaged in it. Before 1999, approximately 9 million people were working in agriculture. Among these, paid workers and employers were only a small portion of the whole (500 and 73 thousand respectively) while people who worked for their own account (typically heads of peasant families) were 3.3 million and unpaid family workers (typically the rest of the family) were 5.1 million. The abolishment of the support system quickly eroded these two groups, decreasing both groups to around 2 million in 2007. After this year, Turkey began to feel the effects of world crisis and around 1 million people gradually returned to agriculture (see Graph 2). However, these numbers are misleading because unemployment and insufficient employment climbed from 17% in 2006 to 23% in 2009. It is obvious that agriculture is now hiding a serious amount of unemployed in Turkey.

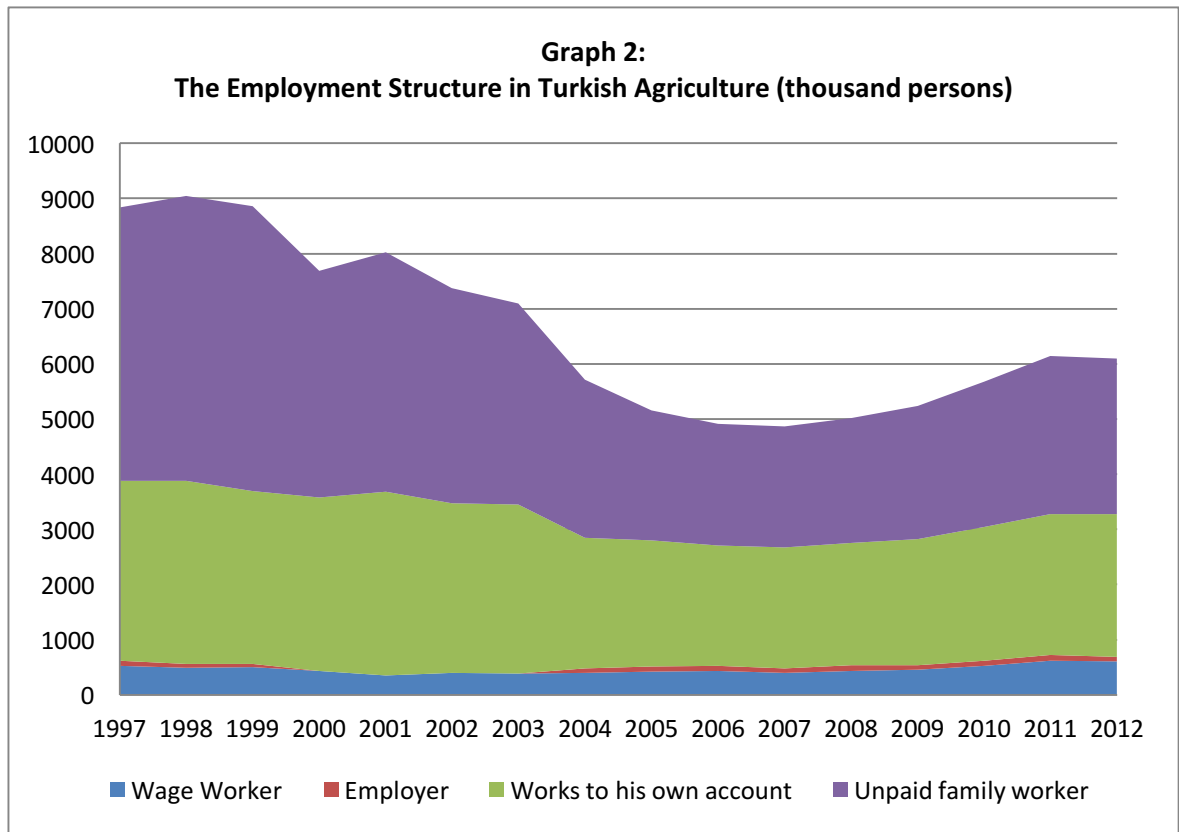
Under what conditions these people stay in the countryside is a different story altogether. The indexed prices of the major agricultural products are given in Table 1. As shown, they lagged considerably behind the price rises of fuel oil and fertilizers. In many of the products, the price rise also lagged behind the CPI. This shows that agriculture is gradually becoming unsustainable for small-scale producers, who have to cope with both the price rise of inputs and subsistence goods.

It is almost impossible for a peasant family to sustain itself under these conditions unless it either has access to sources of income other than agricultural production or opportunity to produce high-profit products like fresh fruit and vegetables. The latter are usually owned by rich farmers who are not of our immediate concern. However, there are still many peasant families that manage to stay in the countryside relying not primarily on income from agricultural production but from retirement pensions and other types of transfer payments. This poses another serious problem because these families usually stop producing altogether because the money gained from selling their produce do not even cover the necessary input prices.

Naturally, these families try to utilize their land for non-agricultural purposes. In the years between 1998 and 2012, 3.2 million hectares (more than 10%) of agricultural land lost this status in Turkey, particularly near large cities and in areas near touristic centers. This made a serious impact on the production on cereals since they do not yield high profits even if they compose the most important product group concerning nutrition. The

amount of cereal production stayed almost the same between 1998 and 2012 while the production of wheat actually dropped around 5%.

Moreover, maybe the most important setback caused by this environment is the alienation of the peasantry from agricultural activities. Families that rely on income generated by transfer payments come to take this nonproductive existence for granted and immediately lose their land when there is a cut in their income. This is the reason behind the numerous cases in which families, sometimes even whole villages lost their land because of their debt to commercial banks.

**Table 1:
Price Index for Major Agricultural Products Compared to Price Index of Basic Inputs
and CPI (2003=100)**

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Diesel	100	130,2	173,2	214,3	214,4	308,4	209,6	262,0	394,9	434,0
Fuel	100	7	5	1	1	1	1	8	4	2

Fertilizer	100	121,1 1	131,5 5	136,7 1	163,1 9	359,2 7	240,4 3	227,1 2	329,0 6	349,4 2
CPI	100	108,6 0	117,4 8	128,7 6	140,0 3	154,6 6	164,3 2	178,4 0	189,9 5	206,8 4
Chick peas	100	109,7 1	109,5 8	115,8 1	129,9 7	154,8 6	149,6 9	165,6 3	218,7 6	278,1 9
Peas	100	107,1 3	123,1 5	131,8 3	132,5 4	182,6 9	215,6 9	196,3 5	170,9 1	264,7 6
Broad beans	100	115,1 8	126,1 6	138,4 6	142,1 6	159,7 1	196,0 7	195,0 9	211,2 3	251,9 9
Soybean s	100	112,0 8	112,6 8	115,5 7	119,8 4	143,2 2	166,2 6	202,2 1	216,1 9	251,9 1
Barley	100	124,0 8	121,3 3	117,5 5	145,5 4	202,0 2	170,2 5	166,4 7	200,9 5	232,6 5
Tobacco	100	112,6 4	105,4 1	117,1 3	131,0 5	158,9	163,3 4	164,7 4	225,7 4	225,7 4
Kidney beans	100	108,6 1	119,2 8	111,5 5	129,3 7	165,4 4	154,8 3	169,1 5	168,1 7	190,2 3
Dry beans	100	107,5 4	118,7	121,3 3	137,8 5	171,0 2	161,6 5	155,7 7	163,2 1	189,2 6
Lentil (Green)	100	108,0 9	109,7 5	109,7 9	123,1 9	159,9	175,1	185,4 9	181,8 2	187,5 6
Wheat	100	108,4 8	106,3 7	106,0 1	125,6 5	171,1 8	152,4 7	158,1 5	176,1 6	180,7 6
Maize	100	109,4 6	114,3 1	110,0 2	124,6 8	134,4 5	137,0 1	144,5 4	194,7 8	179,3 6
Lentil (Red)	100	108,1 3	107,5 5	100,9 7	95,42	197,7 8	267,6 6	200,6 1	185,8 3	172,3 9
Sunflowe r	100	103,7 8	108,4 8	95,52	90,55	114,8 4	98,59	105,3 4	147,2	172,2 2
Cotton (raw)	100	113	91,41	96,58	94,01	98,66	100,3 5	156,9 6	239,3 1	156,5 6
Sugar beets	100	126,1 1	116,3 6	103,5 6	110,5 4	116,3 6	127,9 6	133,8 1	152,1 9	146,6 1
Rice	100	109,1 4	110,6 6	110,7 4	112,2 8	168,2	186,7 8	173,9 9	144,2 6	143,7 9
Potatoes	100	110,8 4	114,3 6	130,6 3	148,2 8	151,6 6	168,1 1	188,7 9	212,0 7	142,7 4
Dry onions	100	117,7 5	102,3 2	120,9 2	137,5 1	124,5 8	157,2 8	256,4 7	220,1	134,7 4

Source: Turkish Statistical Institute (www.tuik.gov.tr)

5. Conclusion and Future Outlook

There has been a strong link between agricultural transformation and privatization in Turkey since the SOEs and state-backed agricultural cooperatives were the structure which the agricultural support system relied on. The liquidation of these institutions meant the liquidation of the whole support system after which agricultural support was never again systemized. Today, agricultural supports are much lower, have very few links to actual production and serve only to keep some of the excess population in the countryside in a very unproductive existence.

This is a very unsustainable situation. The small-scale producers usually shy away from production because of the risks involved and much of the agricultural land stays uncultivated year after year. The impact of this on food prices and the general livelihood of the urban population is outside the scope of this paper but suffice it to say that Turkish economy has come to rely on imports in this area more than any time in its history.

Another important point is the remaining pillar of the old system: the Bank of Agriculture. Although no longer providing subsidized loans, the bank gives out around 70% of all agricultural credit every year and holds a massive amount of outstanding debt in its portfolio, some of which is insolvent. The bank, being a public institution, is hesitant to pursue these debts since it will result in a massive number of farm bankruptcies. In the case of its privatization, a new wave of farm closures will be imminent.

In any case, Turkish agriculture is moving towards more market oriented and large-scale production. The peasant families either lose their land, or become dependent on companies to which they sell their produce. Contracted farming is becoming more and more widespread and the situation of the farmers under these contracts are little better than rural workers.

REFERENCES

Althusser, Louis (1971) "Ideology and Ideological State Apparatuses", in *Lenin and Philosophy and Other Essays*, New York: Monthly Review.

Bernstein, Henry (1979) "African Peasantries: A Theoretical Framework", *The Journal of Peasant Studies*, 6(4), p. 421-443.

Boratav, Korkut (2004) *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002*, Istanbul: İmge.

Central Bank of the Republic of Turkey (CBRT) (2001) *Strengthening the Turkish Economy: Turkey's Transition Program*, <https://goo.gl/vbCLqO> (Accessed: 29.05.2013).

Clarke, Simon (2003) "The Neoliberal Theory of Society", in *Neoliberalism: A Critical Reader*, (ed. A. Saad-Filho and D. Johnston), London: Pluto.

Duménil, Gérard and Dominique Lévy (2003) "The Neoliberal (Counter-) Revolution", in *Neoliberalism: A Critical Reader*, (ed. A. Saad-Filho and D. Johnston), London: Pluto.

Eaton, John (2009) *Keynes'e Karşı Marx*, tr. T.Ok, İstanbul: Evrensel.

Friedman, Milton (1982) *Capitalism and Freedom*, Chicago: The University of Chicago.

Government of Turkey (1999a) *Letter of Intent dated 09.12.1999*, Ankara, <https://goo.gl/yA8SHs> (Accessed: 29.05.2013).

Government of Turkey (1999a) *Attachments of the Letter of Intent dated 09.12.1999*, Ankara, <https://goo.gl/x9hIBL> (Accessed: 29.05.2013).

Government of Turkey (2000) *Letter of Intent dated 18.12.2000*, Ankara, <https://goo.gl/pPqlaa> (Accessed: 29.05.2013).

Hayek, Friedrich August (2006) *The Road to Serfdom*, London and New York: Routledge.

Keynes, John Maynard (1997) *The General Theory of Employment, Interest and Money*, New York: Prometheus.

Lenin, Vladimir Ilyich [1964] "Capitalism in Agriculture", in *Lenin Collected Works Volume 4*, Moscow: Progress, p. 105-159, <https://goo.gl/n0ir3I> (Accessed: 29.05.2013).

Marx, Karl [1887] *Capital: A Critique of Political Economy - Volume I*, tr. S. Moore and E. Aveling (ed. F. Engels), <https://goo.gl/eULLsl> (Accessed 29.05.2016).

Marx, Karl [1937] *The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte*, tr. Progress Publishers, <https://goo.gl/vXqLWL> (Accessed: 29.05.2016).

Önal, Nevzat Evrim (2012) "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyet'e Geçişte Büyük Toprak Sahiplerinin Sınıfsal Rolü ve Dönüşümü", *METU Studies in Development*, 39(1), p. 137-169.

State Planning Organization (DPT) (1963) *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1963-1968*, Ankara: DPT.

State Statistics Institute (DİE) (1973) *Türkiye’de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı*, Ankara: DİE.

World Bank (1985) *Staff Appraisal Report: Turkey Agricultural Sector Adjustment Loan*, Report No. 5576-TU, <https://goo.gl/uOylkY> (Accessed: 29.05.2016).

ELBİSE-İ OSMANİYE: 1873 VİYANA ULUSLARARASI SERGİSİ'NDE BİR YARATICI ENDÜSTRİ ÖRNEĞİ*

MEHMET EMİN KAHRAMAN¹, İSMAİL ERİM GÜLAÇTI²

ÖZET

15., 16., 17. ve 18. Yüzyıllar boyunca yaşanan Coğrafi Keşifler, Rönesans, Reform ve devrimlerle dönüşen Batı dünyasının 19. Yüzyılda gerçekleştirdiği Sanayi Devrimi ile ortaya çıkan uluslararası sanayi fuarları, Batı'nın yeni tek dünya olarak gördüğü düzenin tanıtıldığı bir platform olmuştur. Ekonomi, siyaset bilimi, sanat ve tasarım gibi farklı disiplinler tarafından araştırılabilecek birçok simge ve olguyla dolu olan bu fuarların büyük çoğunluğunda yer alan Osmanlı Devleti'nin katılımı Batı'daki gibi gelişmiş sanayiye sahip bir devlet olmamasından kaynaklanan sebeplerle farklı biçimde değerlendirilmelidir. Batı devletlerinin sanayi alanındaki ilerlemelerinin ve birbirleriyle olan güç mücadelelerinin açık bir şekilde okunabildiği bir vitrin olan 19. Yüzyıl sanayi fuarları, Osmanlı Devleti için kendi tarım, sanayi ve zanaat ürünlerini sergilemekten çok, kendisini, topraklarının büyük kısmını kaybetse de büyük bir Batı devleti gibi gösterme, İslam dünyası içindeki egemen konumunu vurgulama, 1839 Tanzimat Fermanı ile yoğunlaşan Batılılaşma gayretlerinde gerçekleştirdiği atılımları ve modernleşmeyi sergileme, bu kapsamda 19. Yüzyıl boyunca süren Batılı kimlik arayışı ve imaj yönetimi çabalarının bir uzantısı ve Batılı devletlerin siyasi ve ekonomik desteğini sağlama platformu olmuştur. 1873 Viyana Uluslararası Sergisi de 19. Yüzyıl Avrupa'sında yeniden şekillenen politik, ekonomik ve kültürel fay hatlarının belirlediği önemli bir fuar ve Osmanlı Devleti'nin yukarıda bahsedilen amacına hizmet eden çok önemli bir sergidir. 1870 Fransa-Almanya savaşından sonra yeniden şekillenen Avrupa'daki güç dengesinde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun,

¹ Yrd. Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, mek@yildiz.edu.tr

² Öğr. Gör., İstanbul Teknik Üniversitesi, gulactii@itu.edu.tr

* Bu makale Yıldız Teknik Üniversitesi TeknoPark tarafından sanayiye uyarlanabilirlik açısından desteklenen TeknoTez kapsamında üretilmiştir.

gücünü göstermek için önemli bir fırsat olarak gördüğü bu sergi, aynı zamanda da Viyana'nın Avrupa ve doğu devletleri arasında diplomatik ve ekonomik yönden bir köprü olabileceğini kanıtlama planı olmuştur.

İçerik ve yöntem olarak Osmanlı Devleti'nin daha önceki uluslararası sergilere gönderdiği çalışma ve ürünlerden farklı olan Elbise-i Osmaniye ise Batı'nın genelde Doğu, özelde de Osmanlı Devleti hakkındaki olumsuz, aynılaştırıcı ve ötekileştirici Oryantalist bakışına yine Batı'nın bir icadı olan fotoğraf ile yapılan bilinçli, eleştirel ve pragmatik bir karşı çıkıştır. 19. Yüzyıl Batı evreninin ve özellikle Avrupa kamuoyunun, topraklarına çeşitli nedenlerle seyahat eden Batılı turist ve araştırmacıların çektiği Oryantalist fotoğraflardan gözlemlediği Osmanlı Devleti de fotoğrafın propaganda gücünü ilk kez Elbise-i Osmaniye albümü ile Batılı kamuoyuna uluslararası bir sanayi fuarında kültürel ve politik bir mesaj vererek kullanmıştır. Metinlerinin yazımını ve kitap tasarımını Osman Hamdi Bey ile Marie de Launay'ın yaptığı, fotoğraflarını Pascal Sébah'ın çektiği Elbise-i Osmaniye, 19. Yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti'ni oluşturan halkların çok ayrıntılı bir panoramasını sunan tarihi ve toplumsal değeri çok yüksek bir kıyafet albümüdür.

Bu çalışmada yukarıda sözü edilen Oryantalist bakışa karşı tavizsiz bir itiraz niteliğinde olan Elbise-i Osmaniye'deki fotoğraflardan ve bu fotoğrafların açıklayıcı metinlerinden örnekler verilmiştir. Böylece bu fotoğrafların konusu olan kişiler, kullanılan kompozisyon tekniği ve fotoğrafları Batılı kamuoyuna daha iyi anlatabilmek için albüme eklenen metinlerin bu fotoğrafları, 19. Yüzyıl'ın jeopolitik bağlamı içinde nasıl tamamladığı ve bu etkileşimin Osmanlı Devleti'nin propagandasını yapmayı planladığı ideolojiye nasıl hizmet ettiği tartışılmıştır. Osmanlı Devleti'nin 19. Yüzyıl'ın çığır açan buluşlarından biri olan fotoğrafın görsel iletişim ve propaganda gücünün farkına vardığının en net göstergelerinden biri olan Elbise-i Osmaniye bu yönüyle bir ilktir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin 19. Yüzyılda içinde bulunduğu ekonomik ve politik sorunlara bir görsel anlatı aracı olarak fotoğrafı kullanıp ürettiği bir savunma stratejisi olması bakımından da yaratıcı bir endüstriyel çözümdür.

Anahtar Kelimeler: Elbise, Endüstri, Osmanlı Devleti, Sergi

JEL Kodları: F02, F54, Y80, Y91.

ELBİSE-İ OSMANİYE: A CREATIVE INDUSTRY SAMPLE IN 1873 VIENNA INTERNATIONAL EXHIBITION

ABSTRACT

International industry fairs starting after the Industrial Revolution in the 19th century in the Western world following the transformation caused by Geographical Explorations, Renaissance and Reform movements in the previous centuries had become the platforms where the Western world's new single world concept was launched. The Ottoman participation in these fairs, which are loaded with many symbols and phenomena that could be studied by various disciplines such as economy, politics, art and design, should be treated differently than to that of Western states as Ottoman Empire never had as developed an industry as its Western counterparts. Being a showcase for the Western industrial powers and their struggle for hegemony over each other, 19th century international industry fairs were an opportunity for Ottomans to portray themselves as a developed Western power, to emphasize their leadership in the Islam world, to showcase all the advances and modernization they had achieved within the Westernization efforts intensifying with the Decree of Tanzimat in 1839, to reflect their search for a more Western identity as an image management strategy and secure Western states' political and economic support rather than display their own industrial products and inventions. 1873 Vienna International Exhibition was both a critical fair where economic and cultural fault lines were reshaped and 19th century political roles emerged and a platform that served the said aim for Ottoman Empire of propagating themselves as a Western power. Seen by the Austro-Hungarian Empire as springboard to assert itself in the newly-formed power balance after the 1871 Franco-German War, 1873 Vienna International Fair was also a plan to prove Vienna could be the diplomatic and economic bridge between Europe and Eastern states.

Elbise-i Osmaniye, which is different from the works and products that Ottoman Empire had sent to previous international exhibitions, is a conscious, critical and pragmatic objection through photography, yet another Western invention, to the negative, stereotypical and othering Orientalist outlook on the East generally and the Ottomans particularly. Ottoman Empire, observed by the Western and European public through photographs that 19th century Western, especially European, tourists and researchers took, made use of the propaganda power of photography via Elbise-i Osmaniye, which conveyed a cultural and political message to the Western public opinion at an international industrial fair. With its texts written and by design made by Osman Hamdi Bey and Marie de Launay, photographs taken by Pascal Sébah, Elbise-i Osmaniye is a

clothes album which presents a panoramic view of the peoples that constituted Ottoman Empire in the second half of the 19th century and which is priceless in historical and societal contexts.

This study analyses samples from photographs and texts that narrate those photos in *Elbise-i Osmaniye*, which is an unrelenting objection to the previously stated Orientalist discourse. In doing so, it discusses how and to what extent the people in these photos, the composition method used and the texts added to the album to narrate these photos to the Western public opinion complement one another in the context of 19th century geopolitical context and how all this interaction serves the ideology that Ottoman Empire had planned to propagate. Being one of the clearest examples of the fact that Ottoman Empire realized the visual and propagandistic power of photography, *Elbise-i Osmaniye* is a first regarding this aspect as well as a creative industrial solution to economic and political problems that Ottoman Empire was in, which used photography as visual narrative medium.

Keywords: Dresses, Industrial, Exhibition, Ottoman Empire

JEL Codes : F02, F54, Y80, Y91.

1. Giriş

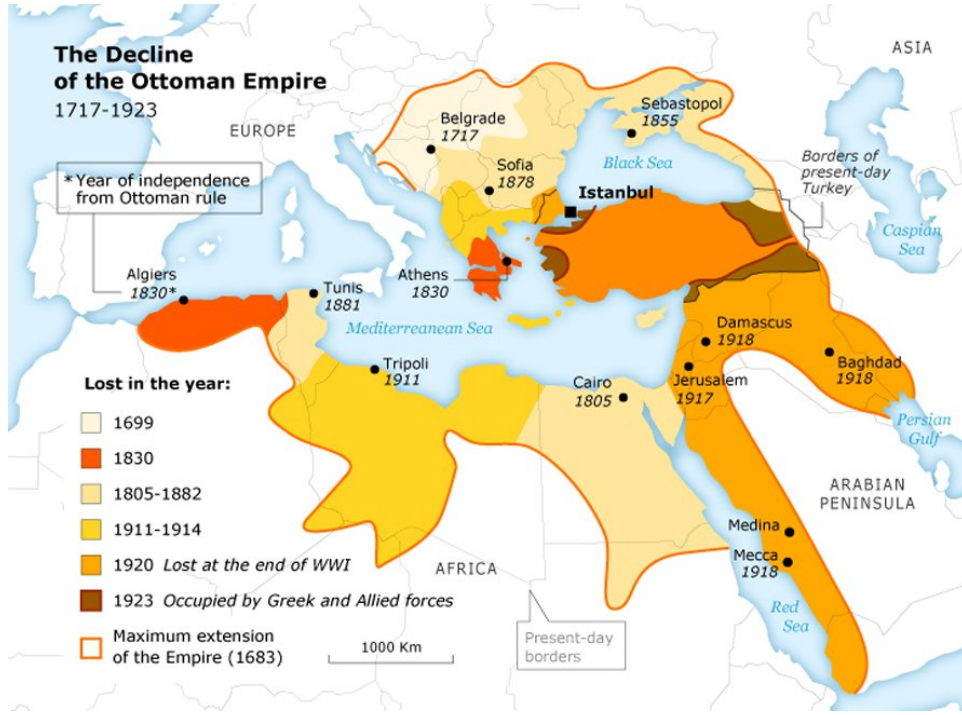
15. 16., 17. ve 18. Yüzyıllar boyunca yaşanan Coğrafi Keşifler, Rönesans, Reform ve devrimlerle dönüşen Batı dünyasının 19. Yüzyılda gerçekleştirdiği Sanayi Devrimi ile ortaya çıkan uluslararası sanayi fuarları Hobsbawn'ın (1999: 32) tanımıyla "Batı'nın kendini alkışladığı yeni ve büyük ayınlar" olmuştur. Bu fuarların incelenmesi ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasi yönlerden birçok farklı bilimsel çalışma alanının beraber çalışmasını gerektirir. Farklı sembollerle yüklü bu uluslararası fuarların büyük çoğunluğunda yer alan Osmanlı Devleti'nin katılımı, çağdaşı olan emperyalist güçlerin aksine hiçbir zaman onlar kadar gelişmiş bir ekonomiye sahip olmamasından dolayı farklı biçimde değerlendirilmelidir. Batı devletlerinin sanayi alanındaki ilerlemelerinin ve birbirleriyle olan güç mücadelelerinin bir vitrini olan 19. Yüzyıl sanayi fuarları, Osmanlı Devleti için kendi sanayi ürünlerini ve keşiflerini sergilemekten çok, kendisini, topraklarının büyük kısmını kaybetse de halen gelişmiş bir Batı devleti gibi gösterme 1839 Tanzimat Fermanı ile doruk noktasına ulaşan Batılılaşma çabalarında kat ettiği mesafeyi sergileme dolayısıyla bu kapsamda 19. Yüzyıldaki Batılı kimlik arayışının bir yansıması ve Batılı devletlerin siyasi ve ekonomik desteğini sağlama platformu olmuştur. 1873 Viyana Uluslararası Sergisi de Osmanlı Devleti'nin bu amacına hizmet eden çok önemli bir sergidir. Bu makalede de Osmanlı Devleti'nin 1839'da icat edilen fotoğrafı ilk kez kendi politik amacına yönelik kullanıp katıldığı sanayi sergisi olan 1873 Viyana Uluslararası

Sergisi için basılan Elbise-i Osmaniye albümü incelenecektir. 1851 Londra Büyük Sergisi, 1878-1889-1900 Paris Uluslararası Sergileri Osmanlı Devleti'nin fotoğraf gibi yaratıcı ve çığır açan bir teknolojik gelişmeyle katılmadığı sergiler olduğundan bu makalenin kapsamı dışında bırakılmıştır. 1867 Paris Uluslararası Sergisi'nde (Öztuncay, 2015) ve 1893 Şikago Sergisi'nde (Çelik, 2005) sergilenen İstanbul panoramaları ise 19. Yüzyıl Batı evreninin Oryantalist merakına dönük oldukları için bu sergiler kapsam dışında bırakılmıştır. Ayrıca 1893 Şikago Sergisi'nde sergilenen (Shaw, 2009; Deringil, 2014; Woodward, 2003) ve daha sonra ABD Kongre Kütüphanesi'ne sunulan (Eldem, 2015a) fotoğraf albümleri de Osmanlı Devleti'nin yine fotoğrafın iletişimsel gücü ile yapmış olsa da çok daha geniş bir düzlemde ve farklı boyutlarda bir Batılılaşma propagandası olduğu için bu makalenin kapsamı dışında tutulmuştur.

2. Yüzyıl'da Batı ve Osmanlı Devleti

19. Yüzyıl, özellikle 1850-1900 arasındaki dönem, günümüz dünyasının ve jeopolitik fay hatlarının büyük oranda şekillenmeye ve devletlerin 21. Yüzyıldaki temellerinin atılmaya başladığı bir süreç olmuştur. Kültür ve ilerleme artık doğudan batıya değil batıdan doğuya doğru gerçekleşmektedir. 15., 16. ve 17. Yüzyıllarda gerçekleşen Coğrafi Keşifler ile bulunan yeni ticaret yolları ve ülkelerle başlayıp yaygınlaşan sömürgecilik, dünyanın zenginliklerini Batılı devletlere taşımaktadır. Asya ve Afrika ülkeleri Batı devletlerinin ihtiyaçlarını karşılayacak ikinci, üçüncü sınıf ülkeler olarak görülmektedir. Sanayi Devrimi'yle ortaya çıkmaya başlayan kapitalizm sonrasında 19. Yüzyıl devletleri dört farklı kategoride incelenebilir. 1800-1815 yılları arasındaki Napolyon Savaşları'nın ana aktörleri olan ve sanayileşmeye, ekonomik yayılmacılığa önem veren İngiltere ve Fransa gibi sömürgeci güçler ilk kategoriye oluşturur. Bu devletlerin resmi olarak sömürgesi olan ülkeler ikinci grupta yer alır. Üçüncü grup siyasi olarak bağımsız olsa da sömürgeci bir devletin himayesinde ya da etkisinde olan Orta ve Güney Amerika ülkeleri olarak tanımlanabilir. Dördüncü ve son kategori ise Osmanlı Devleti'nin de dâhil olduğu, sömürge ve himaye altındaki devletlere oranla daha güçlü bir merkezi yapının bulunduğu ancak politik ve ekonomik bağımsızlığı için sömürgeci devletlerin koşullarıyla onlarla rekabet etmeye çalışan Çin ve İran gibi ülkelerdir (Pamuk, 2009). Issawi (1966)'ye göre 15. ve 16. Yüzyılda çok iyi yönetilen Osmanlı Devleti 1699'da en geniş sınırlarına ulaşsa da 17. Yüzyıl boyunca devam eden duraklama ve kötü yönetim nedeniyle, 18. Yüzyılda çözümlenme ve çöküş sürecine girmiştir. Batı'nın siyasal ve teknolojik üstünlüğünün farkına varılmasıyla birçok alanda modernleşme çabaları gösterilse de 19. Yüzyıl çöküşün giderek hızlandığı, devletin kendini içten ve dıştan gelen tehditlere karşı koruyamadığı bir dönem olmuştur. 1881'de Düyun-u Umumiye'nin kurulmasıyla ekonomisinin kontrolü tamamen Batılı devletlere geçen Osmanlı Devleti ekonomik bağımsızlığını da yitirmiş durumdadır.

III. Selim'in tahta çıkış yılı olan 1789'da gerçekleşen Fransız Devrimi'nin başta 19. Yüzyıl Avrupası olmak üzere günümüz dünyasını da şekillendiren çok boyutlu ve dönemin jeopolitik manzarası üzerinde karmaşık, derin, siyasi ve toplumsal sonuçları olmuştur. Fransız Devrimi'yle, ulus devlet anlayışı ortaya çıkmaya başlamış ve bu anlayış giderek güçlenmiş; dinin Ortaçağ'da meydana gelen Reform hareketleriyle zayıflasa da hala siyaset ve siyasi gücü elinde tutanlar üzerinde bulunan egemenliği nerdeyse tamamen ortadan kalkmıştır. Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki topraklarında ve Mısır'da art arda patlayan ayaklanmalar sonucunda İngiltere, Fransa ve Rusya gibi sömürgeci devletlerin de karışmasıyla Osmanlı Devleti 1805'te önce Mısır'a ardından 1815'te Sırbistan'a özerklik tanımış, 1829'da Yunanistan bağımsızlığını ilan etmiş, 1830'da Cezayir'in Fransa tarafından işgaline karşı bir şey yapamamış ve 1882'de Mısır'ı İngiltere'nin ilhak etmesiyle 19. Yüzyılda büyük miktarda toprak kaybına uğramıştır.

Görsel 1. 1683'ten 1923'e Osmanlı Devleti'nin toprak kayıpları (Chronicle, [14.01.2017])

Yukarıdaki görselden de görüldüğü üzere Osmanlı Devleti'nin 19. Yüzyıl sonuna kadar kaybettiği topraklar, devletin ana gelir kaynağının büyük oranda toprağa dayalı olması sebebiyle (Şahin, 2012) ekonomik, toplumsal ve askeri boyutlarda pek çok soruna neden olmuştur.

19. Yüzyıl Batı dünyasında nerdeyse her yıl biri duyurulan teknolojik gelişmeler peşi sıra gerçekleşirken Osmanlı Devleti'nde modernleşme ve reform çabaları Batının üstünlüğünün kabulüyle başlayarak devam etmiştir. II. Mahmut, 1826'da Yeniçeri Ocağı'nı kaldırarak dört yüz yıllık bir askeri anlayışı lağvetmiş ve yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye adı verilen modern ordunun kuruluşunu başlatmıştır. O dönemde artık iyice yozlaşmış olan ilmiye ve ulema sınıfının yanı sıra halka fahiş fiyatlarla mal satan yerel esnaf grupları loncaların da sultana karşı en önemli destekçisi olan yeniçeriler ortadan kalkınca, yapılan modernleşme hareketlerine daha kararlı bir irade hâkim olmuştur. II. Mahmut, bu başarıdan aldığı güçle 1831'de Tıbbiye ve 1834'te Harbiye'yi kurarak modernleşme çabalarını kurumsal bir temele oturtmaya çalışmıştır (Gündüz, 2006). Günümüz bakanlar kurulunun temelini oluşturan farklı işlere bakan ve sadrazamın yönetiminde olan daireler yine II. Mahmut döneminin önemli siyasi yeniden yapılanmalarındandır. Yine onun döneminde pek çok fabrika, ağır sanayi tesisi ve imalathane kurulmuştur. Ancak zaten geç başlayan Osmanlı sanayinin modernleşme çabaları, ekonominin giderek artan oranda Batılı devletlere mahkûm hale gelmesiyle istenen verimi ve başarıyı gösterememiştir (Clark, 1974).

II. Mahmut'un ölümünden sonra tahta çıkan oğlu Abdülmecid döneminde Osmanlı-İngiliz yakınlaşmasını gerçekleştirmek için çalışan Sadrazam Mustafa Reşit Paşa'nın teşvikiyle 1838'de Osmanlı-İngiliz Ticaret anlaşması imzalanmış ve hemen bir yıl sonra 1839'da Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan modernleşme çabalarının mihenk taşı olan Tanzimat Fermanı ilan edilmiştir. Böylece Müslüman olsun olmasın tüm Osmanlı tebaasına hukuk önünde eşitlik öngören bir yapı oluşmaya başlamıştır. 1838-1841 arasında Osmanlı Devleti ve Fransa, İspanya, Prusya ve bazı İskandinav ülkeleriyle imzalanan tek taraflı ticaret anlaşmaları (Pamuk, 2009) Osmanlı ekonomisine zarar vermeye devam etmişse de bu anlaşmalar Osmanlı Devleti'nin ilerleyen yıllarda düzenlenecek olan uluslararası sergilere katılımının önünü açmıştır (Clark, 1974). Abdülmecid döneminin diğer önemli bir modernleşme çabası da yine Batılı devletlerin iç meselelere ve azınlıklara müdahalesinin önünü kesmek için, önlemez bir dış baskı sonucunda, 1853-1856 Kırım Savaşı'ndan sonra toplanan Paris Kongresi'nden önce ilan edilen Islahat Fermanı'dır (Ortaylı, 2016). Tanzimat Fermanı'nın koşullarını tekrar eden bu ferman ile Hristiyan tebaanın ve orta sınıfın Osmanlı toplumu içindeki yeri daha da güçlenmiş ve Batılı devletlere Osmanlı'nın iç işlerine daha çok karışma olanağı verilmiştir. 1863'te İngiliz ve

Fransız sermayesiyle kurulan Osmanlı Bankası'nın ardından yine Abdülaziz döneminde Osmanlı Devleti 1863'te İstanbul'da ilk ulusal sanayi sergisi olan Sergi-i Umumi Osmani'yi düzenlemiş ve 1867'de Paris ve bu makalenin de konusu olan 1873 Viyana Uluslararası sergilerine katılmıştır.

Abdülaziz'in 1876'da tahttan indirilmesinden sonra sadece üç ay saltanat süren V. Murat'ın ardından Meşrutiyet'i ilan etme sözüyle padişah yapılan II. Abdülhamid, 1876'da I. Meşrutiyet'i ilan ederek Batılı devletler nezdinde kaybolan itibarı kazanmayı amaçlasa da yüzyılın başından beri yaşanan toprak ve gelir kayıpları ve savaşlar nedeniyle bu çok mümkün olmamıştır. 1881'de Osmanlı Devleti'ne borç veren Batılı devletler tarafından kurulan Düyun-ı Umumiye (Osmanlı Borçlar İdaresi) devletin tüm gelirlerinin yönetimine geçerek ekonomik bağımsızlığı fiili olarak bitirse de modern hesap ve muhasebe tekniklerinin Osmanlı maliyesine girişi de ancak bu sayede olabilmıştır (Ortaylı, 2016). II. Abdülhamid'in otuz üç yıl süren uzun saltanat döneminde Osmanlı Devleti o zamana kadar gerçekleştirdiği modernleşme çalışmalarının reklamını yapmak ve Batılı devletlerin gözünde itibar sağlayabilmek için 1893 Şikago ve 1900 Paris Uluslararası Fuarlarına katılmıştır.

19. Yüzyılın sonlarına gelindiğinde yüzyılın başlarına kıyasla siyasi ve ekonomik olarak çok daha güçsüz ve dağılmaya yakın olan Osmanlı Devleti, artık İngiltere, Fransa, Rusya ve 1871'de ulusal birliğini sağlayan Almanya gibi Batılı büyük devletlerin birbirleriyle olan güç dengeleri sayesinde ayakta durabilmektedir. Tüm bu varoluş mücadelesinin ortasında uluslararası sanayi fuarlarına da Batılı devletlerden itibar ve destek görmek için katılan Osmanlı Devleti açısından 1873 Viyana Uluslararası Sergisi 19. Yüzyılın en önemli buluşlarından biri olan ve 20. Yüzyılı da şekillendiren fotoğraf ile katıldığı bir fuar olması açısından özel ve önemli bir yere sahiptir.

3. Fotoğrafın Bulunması, Gelişimi ve Etkileri

Fotoğrafın bulunuşunu ve izleyen yıllarda geçirdiği evrimi modernleşmenin tarihinden ayrı düşünmek olanaksızdır. Terpak ve Bonfitto (2015)'ya göre bulunuşundan başlayarak durmaksızın değişim geçirmesi ve 19. Yüzyılın teknolojik ilerlemelerinin en başında gelmesi onu modernleşmenin simgelerinden biri yapar. İlk fotoğrafın çekildiği 1826 ve fotoğrafın bulunduğunun duyurulduğu 1839 yılları, 19. Yüzyılın başında İngiltere'de başlayan Sanayi Devrimi'nin hızlandığı ve etkilerinin insanların günlük hayatlarında giderek artan bir şekilde hissedildiği bir dönemdir. Teknolojik gelişmelerin kendini en çok hissettirdiği bu dönem daha sonra sosyolojik, kültürel ve ekonomik alanlarda da çok ciddi değişimlerin yaşanmasıyla (Kılıç, 2009) ve uygarlık-modernleşme tarihinde bir dönüm

noktası olmuştur. 1826'da Joseph-Nicéphore Niepce tarafından bulunan fotoğraf da 19. Yüzyılda Sanayi Devrimi'nin getirdiği sayısız buluştan biri olmuştur.

19. Yüzyıla kadar geleneksel resmetme teknikleri olan boyamak, çizmek ve kazımak kapsamlı bir biçimde kullanılıyordu (Kılıç, 2009). Her ne kadar yaygın olsa da bu teknikler nerdeyse her zaman yetenekli bir el gerektiriyordu ve herhangi bir nesnenin görüntüsünü kalıcı olarak bir yüzeye kaydettirmek isteyen kişiler ressamalar ve gravürcülere başvuruyordu. Sonuç, ressamın ya da gravür sanatçısının becerisine kalmıştı. Ayrıca onun yorumuna ve kişisel görüşlerine de açıldı. Bundan dolayı "fotoğraf öncesinde illüstrasyonlar sık sık kuşkuyla karşılanırdı." (Terpak ve Bonfitto, 2015: 26) çünkü izleyiciden ve okurdan yayımlanan resmin ya da gravürün doğruluğunu peşinen kabul etmesi bekleniyordu. Bu ise 19. Yüzyıl Sanayi Devrimi'nin getirdiği yeni toplum düzeni ve modernleşme sürecinin sorgulayıcı tavrıyla çelişen bir durumdu.

İşte tam da bu noktada 19. Yüzyıl modernleşmesinin ayırt edici özelliği olan makine, geleneksel resmetme yöntemleri üzerindeki etkisini Sanayi Devrimi'nin bir yansıması olan fotoğraf ile göstermeye başladı. Karanlık bir kutunun içinden çıkan bu yeni resmetme anlayışı geleneksel resmetme tekniklerinin sunduğundan çok farklı bir deneyim vadediyordu.

1815'te subaylıktan emekli olan Joseph-Nicéphore Niepce, özellikle Fransa'da yaygın baskı tekniği olan taşbaskı (litografi) tekniğiyle çok yakından ilgileniyordu. Niepce birtakım kimyasal ve optik yöntemleri kullanarak bir nesnenin görüntüsünü doğrudan, araya çizim yapan bir el girmeden, gümüş bir levha yüzeyine üzerine aktarmaya çalıştı. Niepce bu çalışmalarında çok başarılı olmasa da fotoğrafın negatifini, yani "gerçekte doğada beyaz ve açık renk olan nesnelere görüntüleri[nin]...karanlık tonlarda" (Öztuncay, 2003: 19) olduğu, diğer bir deyişle, ters tonları olan görüntüleri bularak zaten fotoğrafın gelişimine çok büyük bir katkı yaptı.

Modernleşmenin sağladığı makine gücü, bu gücün getirdiği geniş çapta üretim ve dağıtım olanağı ile bir araya gelince ortaya çıkan etkinin fotoğrafa da yansıması uzun zaman almadı. Artık yeni amaç fotoğrafı makul fiyatlarla geniş kitlelere ulaştırmaktı. Parisli ressam Louis-Jacques-Mande Daguerre (1787-1851) de Niepce kendi yöntemleriyle ilk fotoğrafı çektiği sırada bu amaca ulaşmak için çalışan diğer bir isimdir. Çağdaş Niepce'nin çalışmalarından Parisli bir optik alet satıcısı aracılığıyla haberdar olan Daguerre, ısrarla kendisinden örnekler istemiş ve sonunda Niepce'yi beraber çalışmaya ikna etmiştir. 1829'dan itibaren beraber çalışmaya başlayan ikili edindikleri bilgileri paylaşıp fotoğrafın seri üretimine geçerek bundan ticari bir başarı sağlamaya çalıştı. Ancak 1833'te

Niepce'nin ölümüyle bir süre duran araştırmalar sonrasında Daguerre, Niepce'nin çalışmalarını geliştirerek 1837 yılında 'dagerotip' adını verdiği fotoğraf tekniğini buldu. 1839'un Ocak ayında Fransız Bilimler Akademisi Bülteni'nde tanıtılan (Özendes, 2013) dagerotip'in patenti 14 Haziran 1839 tarihinde Fransız hükümeti tarafından satın alındı ve buluş, İngiltere hariç, üzerinde herhangi bir patent kısıtlaması olmadan tüm dünyaya duyuruldu (Öztuncay, 2003). Dagerotipin, nerdeyse aynı yıl içinde William Henry Fox Talbot (1800-1877) tarafından bulunan kalotip baskıdan daha uzun süre popüler kalmasını ve Amerika dâhil daha fazla ülkede kullanılmasını sağlayan da bu patent kısıtlamasının olmayışdır.

Sanayi Devrimi'nin etkilerinin giderek yaygınlaştığı ve kimya ile optik biliminin hızla geliştiği 19. Yüzyılda kâğıt üzerine çıkarılan negatif bir görüntüden kâğıt üzerine defalarca baskı alınmasını sağlayan William Henry Fox Talbot'un bulduğu kalotip tekniği olmuştur. Böylece fotoğraf artık bir görüntü kaydetme aracı olmaktan çıkarak kaydedilen görüntüyü çoğaltıp kitlelere ulaştırma aracı haline gelmiştir. Kalotip tekniğiyle fotoğrafın dünyaya yayılması giderek hızlanmıştır çünkü tek bir negatiftten birçok kopya alınması artık mümkün olmuştur. Böylece görüntünün çizme ve kazımadan başka bir çoğaltma tekniğiyle aktarılmasını gerçekleştirilmiş ve bu fotoğrafın giderek daha fazla alanda daha fazla kişiyle buluşması sağlanmıştır. Ayrıca insan eliyle yapılandan çok daha hızlı ve hatasız olan bu fotoğraf tekniğiyle günümüz fotoğrafçılığının temeli de atılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin fotoğraf ile tanışması 19 Ağustos 1839'da Fransız Bilimler Akademisi'nde duyurulmasından sadece iki ay sonra 28 Ekim 1839'da Takvim-i Vekayi gazetesinin 180. sayısında haber yapılmasıyla olmuştur (Özendes, 2013). Ancak İtalyan Carlo Naya ve Rum asıllı Basile Kargopoulo Pera'da ilk fotoğraf stüdyosunu açmaları 1850'yi bulmuştur. Elbise-i Osmaniye'nin fotoğraflarını çeken Pascal Sébah ise fotoğraf stüdyosunu 1857'de açmıştır. Onun ardından Abdullah Biraderler, Guillaume Berggren ve Gülmez Kardeşler gibi pek çok ünlü fotoğrafçı da o zamanın fotoğrafçılık sektörünün kalbi olan Pera'da kendi stüdyolarını açmışlardır.

4. Yüzyıl Uluslararası Fuarlarının Nitelikleri

1851 Londra Büyük Sergisi'yle başlayan 19. Yüzyıl dünya fuarları, 1830'lardaki Sanayi Devrimi ile yükselişe geçen küresel kapitalizmin insan hayatına doğrudan etkisi olan somut ilerlemelerini sergilediği ama aynı zamanda bu ilerlemelere yeni pazarlar aradığı saygın ve tüm dünyada ilgiyle izlenen platformlardır. Buharlı motorlar, telgraf, telefon, lokomotif gibi buluşlar insanların yaşadıkları yer ve zamana ilişkin algılarını değiştirmiştir. Teknik, bilimsel, kültürel bilgi ve tecrübe alışverişini mümkün kılan bu fuarlar aynı zamanda devletlerin siyasi propaganda ve ekonomik güç gösterisi yaptıkları ideolojik

amaçlar da taşıyan olaylardır (Pemsel, 1989). Farklı kültürlerin “aydınlanmadan kalma bir sistemle” (Çelik, 1992: 3-5) sınıflara ve hiyerarşik bir düzene göre sergilendiği bu sanayi fuarları kültürel ve bilimsel etkileşimin gerçekleştiği yerler oldukları kadar 19. Yüzyıl güç dengelerinin açık bir biçimde gözlemlendiği yerlerdir.

Sanayi Devrimi'nin ortaya çıkardığı çeşitli ürünlere olan talep arttıkça bunlara pazar bulabilmek ve bu pazarlara arz edebilmek için gerekli olan hammadde ve işgücü gereksinimi Avrupa'nın büyük devletlerini kıta dışına iterek sömürgecilik çabalarını arttırmıştır. Asya, Afrika ve Amerika'yı hammadde ve insan gücü olarak Avrupa'ya taşıırken bu kültürlerden etkilenen Avrupalı devletler, zamanla bu kültürlere ilgi duymaya başlamıştır (Çelik, 1992). 19. Yüzyıl uluslararası fuarlarının önemli bir niteliği de bu fuarların dünyanın her yanından farklı kültürleri seyahat etmenin günümüzdeki kadar kolay ve hızlı olmadığı bir dönemde Avrupa'nın merkezine getirmeleridir.

5. 1873 Viyana Uluslararası Sergisi ve Osmanlı Devleti

Başlangıçta sadece Almanca konuşan devletler arasında düzenlenmesi öngörülen 1873 Viyana Uluslararası Sergisi (Pemsel, 1989) Avusturya firmalarının daha önceki sergilerde gösterdikleri başarılar ve elde ettikleri kazançlar nedeniyle uluslararası düzeyde yapılmıştır. 1850'lerin başından itibaren bir şantiyeye dönüşen şehirde devam eden inşaatlar ve Avrupa demiryollarının kesişim noktası haline gelmesi nedeniyle Viyana, Paris ve Londra gibi bir anakent olma iddiasındaydı ve bu fuar da bu amaca yönelik güçlü bir çaba olmuştur. 1870 Fransa-Almanya savaşından sonra yeniden şekillenen Avrupa'daki güç dengesinde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun da söz sahibi olduğunu gösterecek önemli bir fırsat sunmuştur. Sergi, Avusturya'nın ekonomik başarılarının ve sanat eserlerinin sergilenmesi için çok önemli bir vesileydi ve aynı zamanda da Viyana'nın Avrupa ve doğu devletleri arasında diplomatik ve ekonomik yönden bir köprü olabileceğini kanıtlama planıydı. Ancak Mayıs 1873'te Viyana Borsası'nın çökmesiyle başlayıp hızla uluslararası bir boyut kazanan ekonomik kriz (Pamuk, 1984) ve ardından patlak veren kolera salgını serginin istenen başarıya ulaşmasını engellemiştir.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Osmanlı Devleti bu serginin hazırlanışında çok yakın çalışmıştır (Ersoy, 2000). Avusturya'nın yukarıda değinilen amaçlarına en çok hizmet edecek ülke olduğundan Osmanlı Devleti'ne özel bir önem verilmiş ve Osmanlı Devleti doğu ülkelerinin temsilcisi ve lideri görülerek sergi alanında Avrupa devletlerinden hemen sonra almıştır. Bu durum Osmanlı Devleti için iki yönden özellikle önemlidir. Osmanlı Devleti, 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren etkisini göstermeye başlayan ulusçuluk akımı nedeniyle isyanlar çıkaran etnik gruplara bir güç gösterisi yapma ve farklı uluslardan

oluşsa da bir arada yaşamaya kararlı bir devlet olduğunu Avrupalı devletlere gösterme olanağı bulmuştur.

6. Osmanlı Devleti'nin 19. Yüzyıl Batı Fotoğrafındaki Yansıması

Toplumsal yaşam ve toplumlar arasındaki ilişkilerdeki her büyük değişim ve dalgalanma tarih boyunca bireye, bireyin sanatsal etkinliklerinin içeriğine ve bu içeriğin ifade biçimlerine derinden etki etmiştir. Bu olgu 19. Yüzyıl için de geçerli olmuş ve dönemin baskın düşünsel, yaşamsal, ekonomik ve politik koşulları olan Pozitivizm, Oryantalizm ve Kapitalizm bu yüzyılın sanatsal anlatımının ifade tarzı ve içeriğini güçlü bir şekilde etkilemiştir. Peşi sıra duyurulan buluşlarla yeni bir dünya 'düzeninin' doğduğu ve sosyo-ekonomik hayatın kökten değiştiği 19. Yüzyıl'da bulunan fotoğraf, 'gerçeği' ulaşılabilir kılmasıyla tüm bu dönüşümle yükselen Modernizmin en başta gelen simgelerinden biri olmuştur. Ne var ki insan deneyiminin yerini alabilen bu simge Doğu'yu gözlemlenebilir ve sınıflandırılabilir bilimsel bir 'nesne'ye indirgeme gayretinde olan Oryantalizm ile bu amaca ek olarak siyasi ve ekonomik çıkarları da bulunan Kapitalizmin elinde etkili bir sömürü aracına dönüşmüştür. Böylece 'gerçeğin' gözlemlenmesi bu 'gerçeğin' denetlenmesini de beraberinde getirmiştir. 19. Yüzyıl'ın diğer önemli teknolojik buluşları gibi Doğu'ya Batı evreninin gözünden bakan fotoğraf, Oryantalist bir söylem ile Osmanlı Devleti'ni Doğu'nun 'tipik' örneği olarak görmüş ve Osmanlı toplumunu bu Oryantalist bir bağlamda izleyip 'belgelemiştir'. Oryantalizmin 'gerçeğin' üzerinde yaygınlıkla uzlaşılan bir yansıması olabilen fotoğraf ile yaptığı bu 'gözleme' ve 'belgeleme' doğal olarak Osmanlı Devleti'nin 19. Yüzyıl boyunca Batılılaşma adına geçirdiği toplumsal ve yapısal dönüşümü görmezden gelme eğiliminde olmuştur. Söz konusu eğilimi 19. Yüzyıl'da Osmanlı Devleti'nde fotoğrafçılık yapan birçok yabancı fotoğrafçının işlerinde görmek doğal olduğu gibi aynı zamanda saray fotoğrafçılığı da yapan Osmanlı tebaası ünlü fotoğrafçıların çalışmalarında okumak da mümkündür.

Oryantalizmin fotoğraf üzerinden de kurmaya çalıştığı Doğu-Batı karşıtlığı ve Batı'nın kültürel, politik ve ekonomik alanlarda Doğu'dan 'daha ilerde' olduğu ifadesine Pascal Sébah'ın 1872 tarihli aşağıdaki fotoğrafı oldukça iyi bir örnektir.

Görsel 2. Mekke civarından Araplar, Pascal Sébah, 1872
(Rumi's Garden, [16.01.2017])

Bir stüdyo fotoğrafı olduğu kırsal hayatı simgeleyen yerdeki samanlardan, fon niteliğindeki panodan ve ayaktaki kadının arkasındaki yapay kayalardan anlaşılan bu fotoğraf Batı'nın hayalindeki 'geri kalmış' ve 'durağan' Doğu 'nesnesini' pekiştirip bu imgeyi Batı evrenine ve Batılı turiste bir kartpostal biçiminde (Eldem, 2015a) pazarlayan bir araçtır. Soldan sağa baş aşağı duran üçgen biçiminde bir kompozisyona sahip bu fotoğrafta, sözü edilen kompozisyon izleyiciyi önce ayaktaki kadının su içen adama gülümsemesine sonra su içen adamın kadının testiye tutan eline dokunmasına son olarak da yerde samanlar arasında oturan kadının da tüm bu olan bitenden habersiz uzaklara bakışıyla fotoğrafın dışındaki hayali Doğu hayatına yönlendirmektedir. Ayrıca her üç kişinin de yaşmak, sarık ve ferace gibi 'tipik' yerel kıyafetler içinde olmaları Oryantalist söylemin 'belgelemeyi' amaçladığı Batı karşıtı Doğu imgesini Osmanlı Devleti özelinde pekiştirmektedir.

Bölüm 2'de de değinildiği üzere Sultan II. Mahmud Yeniçeri Ocağı'nı kaldırdıktan sonra 1829'da (Lewis, 2016) kendi kıyafetini değiştirmesine paralel olarak sarık ve kavuğu da yasaklayarak bürokratlarla askerler için pantolon ve fesi zorunlu kıyafet haline getirmiştir (Karal, 2007). Sarık, şalvar ve cüppe de basitleştirilerek sadece ilmiye sınıfının giyebileceği

bir giysi türü olarak bırakılmıştır (Lewis, 2016). Sıradan sivil Osmanlı vatandaşlarının ise din, sınıf ve ırk temelli başlıklar giymeleri yasaklanarak başlarına sadece fes, vücutlarına ise pantolon, ceket, pelerin ve ayakkabı giymeleri karara bağlanmıştır (Lewis, 2016). Ne var ki aradan geçen elli yılda toplumun bazı kesimleri tarafından şekilci de bulunsa Batılılaşma adına atılan bu büyük toplumsal değişim hiç yaşanmamış ya da hiç etkili olmamış gibi 1885 tarihli aşağıdaki fotoğraf söylem bakımından bir önceki fotoğrafla örtüşen Oryantalist bir bakış açısı sunmaktadır.

Görsel 3. Batılı turistler için üretilmiş bir fotoğraf, Sébah & Joaillier, 1885
(Özendes, 2004: 78)

Stüdyoda bir dekor önünde çekildiği fonu oluşturan panodaki pencere ve perde resminden ve odanın izleyiciyi boyutsal olarak odayı sorgulamaya iten yapay perspektiften belli olan yukarıdaki fotoğraf, 19. Yüzyıl Osmanlı toplumunda pek mümkün olmadığı şekilde kadın ve erkekleri bir araya getirmektedir. Özendes (2013), Ertem ve Himam (2012), Eldem (2015a), Öztuncay (2003; 2015), Atay (2002), Özel (2014) ve Ertan (2014)'a göre de dini ve toplumsal nedenlerden dolayı 19. Yüzyıl'da bir Müslüman kadının bir Müslüman ya da gayrimüslimin işlettiği fotoğraf stüdyosuna gidip tek başına ya da yukarıda olduğu gibi farklı erkeklerle fotoğraf çekmesi ya da kadınlara ait yerlere erkek bir fotoğrafçının girip fotoğraf çekmesi söz konusu değildir. Özendes (2004), yukarıdaki gibi bir 19. Yüzyıl fotoğrafında Batı'nın hayallerini süsleyen ve erkeklerle ortak bir eğlence ortamında olan 'Müslüman Türk kadınları'nın, aslında poz verdikleri fotoğraf ya da saat

başına ücret alan ve çoğunlukla İstanbul'daki batakhanelerde çalışan hayat kadınları ya da gayrimüslim azınlıklardan kadınlar olduğunu belirtmektedir.

Bu durumun farkında olmayan ya da bu durumu önemsemeyen Batılı zihin için her 'tip' insanın bir arada olduğu bu fotoğraf, tütün içen ve 'barbar' Türk çağrışımı yapar şekilde kılıç kuşanıp 1829'daki kıyafet reformundan hiç etkilenmemiş sarık, şalvar giyen erkekler ile işlemeli elbiseleriyle başları yarı açık 'Müslüman Türk' kadınlarının, 'tipik' giysisiyle bir Arap yerlisiyle beraber geleneksel bir halı üzerinde bağdaş kurup otururken ya da ellerinde tef, yanlarındaki sedef kakmalı ahşap sehpadaki metal bir cezveden kahve içmesi kadar 'doğal' ve 'egzotik' bir görsel Oryantalist sahneyi, Osmanlı Devleti'nin 19. Yüzyıl Batı evrenindeki yansıması olarak kodlamaktadır.

7. Elbise-i Osmaniye: 1873 Yılında Türkiye'de Halk Giysileri

Osmanlı Devleti 1873 Viyana Uluslararası Sergisi'ne Osman Hamdi Bey (1841-1910) başkanlığında bir komisyonla hazırlanmıştır. Metinlerinin yazımını ve kitap tasarımını Osman Hamdi Bey ile Marie de Launay'ın yaptığı, giysilerin fotoğraflarını Pascal Sébah'ın (1823-1886) çektiği Elbise-i Osmaniye 19. Yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti'ni oluşturan halkların çok ayrıntılı bir panoramasını sunan tarihi ve toplumsal değeri çok yüksek bir kıyafet albümüdür. Yüzyılın başlarından itibaren ciddi toprak kayıplarına uğrasa da 1873'te oldukça büyük bir alanda egemenlik süren Osmanlı Devleti'nin o dönemdeki tüm eyaletlerinde yaşayan halklarının görsel 4'de görüleceği üzere ırk, dil, sınıf ve din ayrımı gözetmeksizin ikili veya üçlü gruplar halinde çekilen fotoğraflarından hazırlanmıştır.

Görsel 4. Soldan sağa Konyalı Ermeni Rahip, Molla ve Rum Papaz
(Hamdi Bey ve De Launay, 1999: 236)

Bu fotoğrafta soldan sağa Rum Papaz, Molla ve Ermeni rahip aynı karede yer almaktadır. Bunun da Osmanlı Devleti'nin çok dinli ve kültürlü yapısının beraberliğine yapılan bir gönderme olduğu açıktır. Osmanlı Devleti'nin 1873'teki toprakları üzerinde bugün 22 farklı ülke ve onlarca kültür bulunduğu göz önüne alınırsa Elbise-i Osmaniye albümünün ne kadar geniş bir coğrafyanın fotoğrafik ve etnolojik mozaığı olduğu daha iyi anlaşılır.

Hepsi teknik yönden aynı kompozisyonla çekilen fotoğraflarda aşağıdaki görsel 5'te de görüleceği üzere figürler yukarıda örnekleri verilen Oryantalist fotoğraflardaki formatın tersine tasarlanmış bir dekor ile değil boş bir duvarın önünde fotoğraflanmışlardır.

Görsel 5. Harbli Kabil Arabı (Hamdi Bey ve De Launay, 1999: 450)

Soldan sağa sırasıyla Mekke civarından Arap kadınların ve erkeğin yerel kıyafetleri içinde görüldüğü yukarıdaki fotoğrafta, görsel 2'deki Oryantalist fotoğrafta mizansen bir kurguda poz veren aynı kişiler kullanılmıştır. Yukarıdaki fotoğrafta figürlerin tekdüze ve süssüz fonu oluşturan duvar önünde nötr bir ifadeyle fotoğraflanmasının, bu yöntemin izleyicinin sadece fotoğraftaki figürlere ve onların kıyafetlerine odaklanmasını sağlamaya yönelik olarak kurgulanan bilinçli bir kapalı kompozisyon olduğu değerlendirilmelidir.

Batı tarihini ve kültürel geçmişini çok iyi bilen Osman Hamdi Bey ve Marie de Launay, albümün hedef kitlesi olan Avrupalı okuyucuya daha etkin bir şekilde ulaşabilmek için fotoğrafların açıklamasını yapan metinleri kullanmıştır. Görsel 6'da soldan sağa sırasıyla İstanbullu saka, kayıkçı ve hamalı gösteren fotoğrafın açıklamasında hamalın yaptığı işi anlatırken Antik Yunan ve Roma mitolojisinin simgesel öğelerine başvurularak şöyle denmektedir:

Görsel 6. Kayıkçı, Saka, Hamal (Hamdi Bey ve De Launay, 1999: 18)
Paris sebze ve meyve halinin güçlü yükçüleri, Marsilya'nın ünlenmiş portefaix'leri, yaptıkları Herkül'e özgü işlere karşın...semer'leri üzerine yığılmış ve üst üste konulmuş Pélion ve Ossa dağlarını taşıyan hamal'ları görünce saygıyla geri çekilmek zorunda kalacaklardır. (Hamdi Bey ve De Launay, 1999: 22)

Osman Hamdi Bey Elbise-i Osmaniye'de Batı dünyasında o dönemde hâkim olan Osmanlı kadınları hakkında sürekli evde ve tamamen örtülü bir biçimde oturdukları yönündeki yanlış bir inancın doğrusunu göstermeye uğraşır.

İstanbullu Türk kadını...Parisli veya Viyanalı bir kadından hiç geri kalmaz... Galata ve Pera isimleriyle anılan Avrupalı bölgeyi birleştiren köprü üzerinde birkaç saat geçirmek, bu inancın yanlışlığını kanıtlamak için yeterli olacaktır. ...vapurlara binmek için geçen 100 kadından 80 veya 90'ı yaşmak ve ferace'li kadınlar, 10 veya 20'si robolu ve şapkalı kadınlardır...Avrupalı kadınlar...kocalarıyla, erkek kardeşleriyle, bir diğer erkek akrabalarıyla...birlikteyken Türk kadınları, tam bir serbestlik içinde tek başlarına gider gelirler. (Hamdi Bey ve De Launay, 1999: 34)

Karşı çıktığı ve düzeltmeye çalıştığı bu yanlış inancı soldan sağa ev içinde günlük kıyafeti, okula giden bir Türk çocuğu ve aynı kadının ev dışındaki gerçek ve doğru günlük kıyafetinin görüldüğü aşağıdaki fotoğrafla desteklemeye çalışır.

Görsel 7. İstanbullu Türk Hanımı (Hamdi Bey ve De Launay, 1999: 30)

8. Tartışma ve Sonuç

19. yüzyıl sonunda önceki yüzyıllara göre çok kolaylaşan seyahat olanakları ve Sanayi Devrimi'nin getirdiği teknolojik ilerlemeler dünyanın farklı yerlerindeki kültür ve uygarlıkları tanımada büyük fırsatlar sağlamıştır. Böylece o zamana kadar egemen olan tüm dünyanın tek tip kültürel temsili yerini birçok farklı ve kendine özgü yapı anlayışına bırakmıştır. Bu yüzyılda düzenlenmeye başlayan uluslararası fuarlar da bu çok kültürlü temsilin ve güç dengelerinin sahnelendiği önemli platformlardır. 1873 Viyana Uluslararası Sergisi de 19. Yüzyıl Avrupası'nda yeniden dağıtılan rollerin belirdiği önemli bir fuardır.

Birey ile devlet ve devletler arasındaki ilişkilerin yeniden tanımlandığı 19. Yüzyılda Batı, kendi dışında kalan her kültür ve uygarlığı içine Osmanlı Devleti'ni de kattığı tek tip bir dünya üzerinden tanımlamıştır. Osmanlı Devleti İslam üst kimliğiyle tüm Doğu'yu özünde barındıran bir yapı olarak algılanmıştır. Ancak, Osmanlı Devleti'nin de dâhil olduğu milliyetçiliği reddeden ve ümmetçi bir anlayışı getiren İslam coğrafyasında bu oryantalist bakış açısına ciddi bir itiraz yükselmemiştir.

Osman Hamdi ve de Launay'ın amaçladığı "birlik içinde çeşitlilik" (Osman Hamdi ve de Launay, 1999: 4) düşüncesini fotoğraflardaki "türlü çeşitli zengin kostümlere bürünmüş figürleri, çıplak ve tekdüze bir duvarın önünde" (Öztuncay, 2015: 191) kurgulayarak hayata geçiren Elbise-i Osmaniye, "halk kıyafetlerinin zenginliği ve farklılığının temsil ettiği etnik ve dini çeşitliliğe yapılmış modernist ve biraz da nostaljik saygı duruşu"dur (Çelik, 2015b: 224). Osman Hamdi ve de Launay'nin albümdeki metinlerin yazımında ve Pascal Sébah'ın fotoğrafların kompozisyonunda sergilediği beceride de dikkate değerdir. Farklı etnik ve dini kökenlerden insanların yerel giysileri içinde nötr ve çıplak bir duvarın önünde ikili ya da üçlü gruplar halinde fotoğraflandıkları kapalı kompozisyonun, verilmek istenen giysilerdeki farklılık kadar bu farklılığın uyumunu da vurguladığı açıktır. Bu nedenle de Elbise-i Osmaniye: 1873 Yılında Türkiye'de Halk Giysileri albümündeki fotoğraflar, 1873 Viyana Uluslararası Sergisi gibi 19. Yüzyıl'ın vitrin etkinliklerinden birinde devlet denetiminde kontrollü bir imaj sunma gayretiyle Osmanlı Devleti'nde fotoğrafın propaganda amaçlı kullanımına yaratıcı bir örnek oluşturmaktadır.

İşte Elbise-i Osmaniye bu nedenle Batı'nın genelde Doğu, özelde de Osmanlı Devleti hakkındaki bu aynılaştırıcı görüşüne yine Batı'da icat edilen fotoğraf ile yapılan bilinçli ve eleştirel bir karşı çıkıştır. Elbise-i Osmaniye'nin etnik, bilimsel ve kültürel tüm değerine ek olarak yaratıcı endüstriler açısından önemi ise sadece giysi tanıtımı yapmaktan öteye geçip 19. Yüzyıl Batı dünyasının en önemli buluşlarından olan fotoğrafı, Osmanlı Devleti'ni o zaman Avrupa'da egemen olan basmakalıp oryantalist bakış açısına karşı bütüncül bir şekilde göstermekte ve Osmanlı Devleti'nin propagandasını yapmakta etkin bir şekilde kullanmasıdır. Fotoğraf ile 'gerçek' "ilk kez olduğu gibi gözler önündeydi" (Özandes, 2013: 14) ve tüm dünyadaki bilim adamları, ressamlar, gezginler ve halkbilimcilerin bu yeni buluşu kendi amaçları doğrultusunda kullanmaları gibi Osmanlı Devleti de fotoğrafın bu gücünü ilk kez Elbise-i Osmaniye albümü ile Batılı kamuoyuna uluslararası bir sanayi fuarında politik bir mesaj vererek değerlendirmiştir.

KAYNAKÇA

Atay, Simber (2002) "Osmanlı İmparatorluğu'nda Fotoğrafın Başlangıcı", *Türkler Ansiklopedisi Cilt 15* içinde (der. H. C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca), s. 518-523, İstanbul: Yeni Yüzyıl.

Chronicle. <https://chronicle.fanack.com/turkey/history-past-to-present/from-antiquity-to-the-turkist-movement/> Erişim tarihi: 14.01.2017.

Clark, Edward (1974) "The Ottoman Industrial Revolution"; *International Journal of Middle East Studies*, 5, P. 65-76.

Çelik, Zeynep (1992) *Displaying the Orient*, Oxford University of California Press.

Çelik, Zeynep (2005) *Şarkın Sergilenişi: 19 Yüzyıl Fuarlarında İslam Mimarisi*, Tarih Vakfı.

Deringil, Selim (2014) *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji: II. Abdülhamid Dönemi (1876-1909)*. İstanbul: Doğan Kitap.

Eldem, Edhem (2015a) "Görüntülerin Gücü – Fotoğrafın Osmanlı İmparatorluğu'nda Yayılması ve Etkisi, 1870-1924", *Camera Ottomana: Osmanlı İmparatorluğu'nda Fotoğraf ve Modernite 1840-1914* içinde (der. Z. Çelik, E. Eldem), s. 224-225, İstanbul: Koç Üniversitesi.

Eldem, Edhem (2015b) "Folklor Merakı", *Camera Ottomana: Osmanlı İmparatorluğu'nda Fotoğraf ve Modernite 1840-1914* içinde (der. Z. Çelik, E. Eldem), s. 106-153, İstanbul: Koç Üniversitesi.

Ertan, Güler (2014) "Türkiye'de Fotoğrafın Tarihsel Süreci"; *Kontrast Fotoğraf Dergisi*, 43, s. 24-27.

Ertem, Fulya ve Dilek Himam (2012) "Colonial Representations and Mimicry in the Early Photographic and Fashion Practices of the Ottoman Empire", 2012 ACAH2012 The Asian Conference on Arts & Humanities sempozyumunda sunulan bildiri, 5-8 Nisan 2012, IAFOR Osaka, Japonya.

Ersoy, Ahmed (2000) *On the Sources of the Ottoman Renaissance: Architectural Revival and its Discourse During the Abdülaziz Era (1861-76)*, Basılmamış Doktora Tezi, Cambridge, Massachusetts: Harvard University.

- Gündüz, Ahmet (2006)** “19. Yüzyıl Osmanlı Reformlarında Etkili olan Sosyal, Politik, Ekonomik ve Askeri Faktörler”; *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 9, s. 1-6.
- Hamdi Bey, Osman ve Marie De Launay (1999)** *1873 Yılında Türkiye’de Halk Giysileri Elbise-i Osmaniye*, çev. E. Üyepazarcı, İstanbul: Sabancı Üniversitesi.
- Hobsbawm, Eric (1999)** *Sermaye Çağı: 1848-1875*, Ankara: Dost Kitabevi
- Issawi, Charles (1966)** *The Economic History of the Middle East*, Chicago: University of Chicago.
- Kılıç, Levend (2009)** *Fotoğrafın Tarih Öncesi ve Fotoğrafın Bulunuşu. Fotoğraf ve Hareketli Görüntünün Tarihi.* (der. F. Bodur), s. 2-50, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Karal, Enver Ziya (2007)** *Osmanlı Tarihi: Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Dönemleri Ansiklopedis Cilt 5.* 8. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Lewis, Bernard (2016)** *Modern Türkiye’nin Doğuşu 3. Edisyon.* 8. Baskı. çev. B. B. Turna. Ankara: Arkadaş Kitabevi.
- Ortaylı, İlber (2016)** *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı.* İstanbul: Timaş.
- Özel, Zuhâl (2014)** “Osmanlı İmparatorluğundan Cumhuriyet’e Gayrimüslim Fotoğrafçılar”; *Kontrast Fotoğraf Dergisi*, 43, s. 14-17.
- Özendes, Engin (2004)** *From Sébah & Joaillier to Foto Sabah: Orientalism in Photography*, İstanbul: Yapı Kredi.
- Özendes, Engin (2013)** *Osmanlı İmparatorluğu’nda Fotoğrafçılık 1839-1923.* İstanbul: YEM.
- Öztuncay, Bahattin (2003)** *Dersaadet’in Fotoğrafçıları 1-2.*, 1. Baskı, İstanbul: Koç Kültür Sanat Tasarım Hizmetleri.
- Öztuncay, Bahattin (2015)** “İstanbul’da Fotoğrafçılığın Doğuşu ve Gelişim Süreci”, *Camera Ottomana: Osmanlı İmparatorluğu’nda Fotoğraf ve Modernite 1840-1914* içinde (der. Z. Çelik, E. Eldem), s. 66-105. İstanbul: Koç Üniversitesi.
- Pamuk, Şevket (1984)** “The Ottoman Empire in the “Great Depression” of 1873–1896”; *The Journal of Economic History*, 44(1), s. 107-118.

Pamuk, Şevket (2009) *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi*, İstanbul: İletişim.

Pemsel, Jutta (1989) *The Vienna World Exhibition of 1873: The late 19th Vienna at the Turning Point*. Viyana: Böhlau.

Rumi's Garden. <http://www.rumisgarden.co.uk/traditional-meditations/kabir-the-moon-shines-in-my-body> Erişim tarihi: 16.01.2017.

Shaw, Wendy Meryem Kural (2009) "Ottoman Photography of the Late Nineteenth Century: An 'Innocent' Modernism?"; *History of Photography*, 33(1), s. 80-93.

Şahin, Cemile (2012) "Osmanlı Toprak Sistemi Hakkında Genel Bir Değerlendirme"; *International Journal of Social Science*, 5(6), s. 434-461.

Terpak, Frances ve Peter Louis Bonfitto (2015) "Antikiteyi Mürekkebe Taşımak – Amerika Kıtasından Anadolu'ya Kalıntılar ve Fotolitografinin Gelişimi", *Camera Ottomana: Osmanlı İmparatorluğu'nda Fotoğraf ve Modernite 1840-1914* içinde (der. Z. Çelik ve E. Eldem.), s.20-65, İstanbul: Koç Üniversitesi.

Woodward, Michelle L. (2003) "Between Orientalist Clichés and Images of Modernization – Photographic Practice in the Late Ottoman Era"; *History of Photography*, 27(4), s. 363-374.

OLASI BİR DEPREMDE KOORDİNASYONUN SAĞLANMASI ve SOSYAL MEDYANIN ROLÜ

TÜBA KARAHİSAR¹

ÖZ

Çalışmanın amacı deprem sonrasında yaşanmış olan iletişim ve koordinasyon sorunlarını ortaya çıkarmak, olası bir depremde kurumların hangi önlemleri aldıklarını, hangi iletişim teknolojilerini kullandıklarını belirtmek, sosyal medyanın deprem sonrasındaki avantaj ve dezavantajlarını açıklamaktır. Türkiye, 17 Ağustos 1999 depreminin öncesinde ve sonrasında büyük şiddetli depremler yaşasa da 1999 depreminin İstanbul'a yakınlığı, can ve mal kaybının çok olması, yaşanan aksaklıklar, koordinasyon eksikliği, iletişimin tamamen kesilmesi gibi olumsuzluklar, yapılması gerekenler ve halkın bilinçlendirilmesi noktasında milat olmuştur. Elektriklerin kesilmesi, mobil telefonların çalışamaz hale gelmesi neticesinde iletişimin tamamen kopması, hükümet yetkililerinin ilk 48 saat deprem bölgesinden bilgi alamaması; hükümeti, belediyeleri, sivil toplum kuruluşlarını, üniversiteleri afet yönetimi ile ilgili olarak eşgüdüm halinde çalışmaya sevk etmiştir. Geleneksel medya aylarca deprem bölgesindeki ihtiyaçlar, halkın bilinçlenmesiyle ilgili olarak yayın yapmıştır. Sosyal medyanın bir afet durumunda Türkiye'de ilk kullanımı ise 23 Ekim 2011 tarihli Van Erciş depremidir. Çalışmanın yöntemi literatür taramadır. Ayrıca AFAD Kurumsal İletişim İstanbul Sorumlusu Can Çubukçuoğlu ile 14 Ocak 2014 tarihinde nitel-bireysel görüşme yapılmıştır. Görüşme, yapılandırılmamış ve açık uçlu olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda en önemli sorun, resmi kurumlarda çift yönlü iletişimin olmaması olarak tespit edilmiştir. Deprem sonrasında bürokrasi ve hiyerarşi süreci yavaşlatmaktadır. 1999 depreminden bu güne iletişim teknolojilerinde ve bu teknolojilerin kullanılmasında olumlu gelişmeler kaydedilmiştir. Bilgi akışının hızlı olması,

bürokrasiden bağımsız hareket edebilmesi, akıllı telefon kullanıcılarının artması, sıklıkla güncellenmesi afetlerde sosyal medya kullanımını etkili kılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Afet yönetimi, Deprem, İletişim Teknolojileri, Sosyal Medya, Twitter.

JEL Kodları: D83, D89, Z19.[‡]

¹ Dr., tkhisar@gmail.com

ESTABLISHING COORDINATION in a POTENTIAL EARTHQUAKE and the ROLE of SOCIAL MEDIA

ABSTRACT

The study aims to reveal the communication and coordination problems experienced after an earthquake, to find out the measures the institutions took against a potential earthquake, to determine the communication technologies they use in case of an earthquake and to explain the advantages and disadvantages of the social media after an earthquake. Although Turkey has experienced severe earthquakes before and after the August 17, 1999 earthquake, the 1999 earthquake has been a milestone in raising an awareness and taking precautions due to the proximity of the earthquake to Istanbul, the loss of too many lives and properties, the lack of coordination, the lack of coordination and the complete interruption of communication. The complete loss of communication due to the failure of mobile communication caused by black outs, and the inability of government officials to obtain information from the earthquake zone in the first 48 hours have led the government, municipalities, NGOs, and universities to work in coordination in response to disaster management. The traditional media has published/broadcast for months to raise awareness about the needs in the earthquake zone. The first use of social media in Turkey in case of a disaster was the Van Erciş earthquake on October 23, 2011. The study incorporated the methodology of literature review. In addition, a qualitative and individual interview was held with Can Çubukçuoğlu, AFAD Istanbul Corporate Communication Manager Responsible, on January 14, 2014. The interview was conducted in an unstructured and open ended manner. As a result of the study, the most important problem identified was the lack of bi-directional communication in official institutions. After an earthquake, bureaucracy and hierarchy slow down the process. Positive developments have been recorded in communication technologies and the use of these technologies since the 1999 earthquake. The rapid flow of information, the ability to act independently from the bureaucracy, the increase in the number of smartphone users, and the frequent updates have made the social media an effective means of communication in disasters.

Keywords: Disaster management, Earthquake, Communication Technologies, Social Media, Twitter.

JEL Codes: D83, D89, Z19.

1. Giriş

Deprem, şiddeti ve etkilediği coğrafya ölçüsünde toplumu etkileyen bir afettir. Türkiye, bulunduğu coğrafya sebebiyle depremlere çokça maruz kalmıştır. Ülkelerin yaşadıkları afetlere karşı hazırlıkları, izledikleri politikalar bilinçlendirme ve farkındalık yaratma stratejileri, kurumların nasıl iletişim kuracakları birbirinden farklıdır. 1999 yılında Marmara Bölgesi'ni etkileyen, can ve mal kaybına neden olan depremin ardından yaşanan iletişim ve koordinasyon aksaklıkları, acil durumlarda iletişim sisteminin önemini bir kez daha göstermiştir. Çünkü iletişim, afet sırasında ve sonrasında hasarı, can kaybını önleme adına en önemli konudur. Afet bölgesi ile iletişim kesilirse bölgenin eksiklikleri ve ihtiyaç analizi bilinemez. Orta şiddette bir depremde karasal haberleşme ağları zarar göreceği için iletişim kesilir. Bu noktada devreye kesintisiz haberleşme sistemi ve sosyal medya kullanıcıları girecektir. Bu sayede ses, görüntü, video, aktarılabilecektir. Çalışmada sosyal medyadan kasıt özellikle Facebook ve Twitter; afet kavramından kasıt ise depremdir.

Türkiye'de sosyal medya kullanımından önce ve sonra deprem bölgesine yapılan yardımlar, kamuda acil haberleşme sistemi, operatörlerin sosyal medya ile bağlantılı uygulamaları, kurumların eşgüdümlü çalışıp çalışmadıkları, afet zamanlarında sosyal medyanın kamu kurumlarınca ne derece ciddiye alındığı çalışmanın konularını teşkil etmektedir. İletişimde yaşanan aksaklıklar koordinasyona da yansımaktadır: Deprem sonrasında yardıma gelen ekiplerin doğru yönlendirilmemesi, sivil toplum kuruluşları, kamu kurumları ve yardıma gelen yabancı kurumlar arasında yaşanan sorunlar, yetki karmaşası, afetzedelere yemek ve giyecek yardımında yaşanan karışıklıklar vs.

Çalışmanın sorunsalı; deprem sonrasında yaşanan iletişim ve koordinasyon sorunlarının ne boyutta olduğunu, hangi önlemlerin alındığını, konu ile ilgili olarak sosyal medyanın ve mobil uygulamaların önemini durum tespitiyle ortaya koymaktır.

Araştırmanın yöntemi literatür tarama ve nitel-bireysel görüşmedir. Bu amaçla birincil ve ikincil kaynaklardan veri toplanmıştır. Kitap, dergi, bülten ve gazetelerin yanı sıra 19 Kasım 2011 tarihinde "Şehirlerimizin Geleceği Tehditler ve Fırsatlar" Sempozyumu'na, 24 Kasım 2012 tarihinde Afet Yönetim Fuarına, 02 Kasım 2013 tarihinde AFAD'ın (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı) düzenlediği Güvenli Yaşam Eğitimleri ve 2012 tarihinde AKUT'un (Arama Kurtarma Derneği) düzenlediği Güvenli Yaşam Eğitimlerine dinleyici olarak katılım sağlanarak ve fuarlarda AKUT'un dışındaki sivil toplum

kuruluşları ile iletişime geçilerek literatür taramasına katkıda bulunması amacıyla dokümanlar toplanmıştır. Depremde sosyal medya kullanımının önemini açıklamak amacıyla ikincil kaynaklara özellikle internete başvurulmuştur.

Konu ile ilgili zengin bir literatür olmasa da son yıllarda araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. İngilizce yayınlar ise sadece deprem değil afet ve kriz iletişimine yoğunlaşmıştır. Genç (2008) makalesinde afetlerde koordinasyon ve iletişimin önemine vurgu yaparken, Zincir ve Yazıcı (2013) ise sosyal medya kullanımının faydalarına değinmiştir. Bruns vd. (2012) sel felaketinde Twitter kullanımı ile iki yönlü iletişime nasıl olanak sağlandığı ve krizin nasıl başarılı şekilde yönetildiğini açıklamışlardır. Türkiye’de depremde sosyal medya ilk kez 2011 yılında Van depremi ile kullanılmıştır. Sarı ve Aksu (2012) çalışmasında yetkililerin deprem anında durum tespiti yaparak ihtiyaçları nasıl hızla belirlediklerini aktarmıştır. Dikkat çeken bir nokta da konunun iletişim bilimcilerden çok işletme bölümü araştırmacıları tarafından irdelenmiş olmasıdır.

Depremde resmi otoriteler, sivil toplum kuruluşları ve halk arasında koordinasyonun nasıl sağlandığı ile ilgili veriler ikincil kaynakların yanı sıra görüşme ile elde edilmiştir. AFAD Kurumsal İletişim İstanbul Sorumlusu Can Çubukçuoğlu ile 14 Ocak 2014 tarihinde nitel-bireysel görüşme yapılmıştır. Görüşme, yapılandırılmamış ve açık uçlu olarak gerçekleştirilmiştir. Ayrıca İstanbul Büyükşehir Belediyesi Afet Koordinasyon Merkezi’nde ve 24 Kasım 2012 tarihinde Afet Yönetim Fuarı’nda gözlem yapılarak arama kurtarma araçları ile ilgili görseller toplanmıştır.

2. Afet ve Deprem Nedir?

Birleşmiş Milletlerce yapılan tanıma göre afet “insanlar için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplara neden olan, normal yaşamı durdurarak veya kesintiye uğratarak toplumları etkileyen ve yerel imkânlarla baş edilemeyen her türlü doğal, teknolojik veya insan kaynaklı tüm olaylardır” (Kadıoğlu, 2008: 1). Doğal afetler biyolojik (salgın hastalıklar), hidrolojik (sel), jeolojik (yanardağ patlaması), jeofiziksel (deprem), meteorolojik (aşırı yağış), ve oşinografik (tsunami) şeklinde sınıflandırılır (Kadıoğlu, 2011a: 41). Bunlara insan kaynaklı afetler, savaş, terörizm de eklenebilir (Talu, 2011: 11). Görüldüğü üzere deprem, pek çok afet olayından biridir. “Depremler, yer içinde birikmiş gerilme enerjisinin aniden boşalmasıdır. Yer içindeki enerji birikiminin nedeni dünyayı saran levhaların hareketleridir”. Depremin yeryüzüne çeşitli etkileri bulunmaktadır:

Heyelanlar, kopmalar, çökmeler, toprak ve çamur akmaları, yangınlar, tsunami vb. (Taymaz, 1999: 72, 73). Dolayısıyla depremler yeni afetlere de sebep olmaktadır.

İstanbul gibi yoğun nüfuslu yerlerde depremler kent depremleri özelliği taşımaktadır. Dolayısıyla maddi ve manevi kayıplar eski depremlere göre artmaktadır. Vatandaşların depremlerle ilgili bilinçlilik düzeyi, hastanelerin depreme dayanıklılığı, yaşlıların toplam nüfusa oranı, depremin gündüz mü gece mi olduğu, alt yapının dayanıklılığı, ısınma türü, kurtarma çalışması yapan ekiplerin koordinasyonu gibi etkenler depremin etkisini arttırmakta ya da azaltmaktadır (Arioğlu vd., 2000: 185, 186).

3. Türkiye’de Afetle İlgili Yasal Mevzuat

T.C. Anayasası’nın 119. Maddesine göre “Tabii afet, tehlikeli salgın hastalıklar veya ağır ekonomik bunalım hallerinde, Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde süresi altı ayı geçmemek üzere olağanüstü hal ilan edebilir” (T.C. Anayasası: 75). 1939 yılında 39968 kişinin ölümüne neden olan Erzincan depreminin ardından ilk deprem yönetmeliği yayınlanmıştır (Tunçtürk vd., 2012: 54). Hemen ardından yaşanan Niksar-Erbaa, Adapazarı-Hendek, Bolu-Gerede depremlerinde 43000’in üzerinde kişinin ölmesi neticesinde 1944 tarih ve 4623 sayılı Yer Sarsıntılarında Evvel ve Sonra alınacak Tedbirler Hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir. 1999 yılında Marmara Bölgesi’nde yaşanan depremin ardından Türkiye Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğü kurulmuştur. 2009 yılında koordinasyon sorununu gidermek amacıyla 5902 Sayılı Kanun ile afet yönetimi Başbakanlık’a bağlanarak Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı adını almıştır. İllerde ise Valiliğe bağlı İl Afet ve Acil Durum Müdürlükleri oluşturulmuştur. (AFAD 2013-2017 Stratejik Planı, 2012: 15-17). Afete maruz kalan yerlerde valiler sorumlu ve yetkili görevlilerdir. Valinin görevi bir kriz masası oluşturarak kurtarma, hastaları tedavi ettirme, ölüleri defnetme, yangınları söndürme, afetzedelere beslenme ve barınma imkânı sunma gibi görevleri vardır (Keleş, 2007: 19).

4. Deprem Sonrasında Kurumlar Arası İletişim ve Koordinasyon

Afet durumunda her kurumun planının, hazırlığının ve hiyerarşik yapısının, tecrübelerinin farklı olması, örgütler arasında çift yönlü iletişimin olmaması, esnek olmayan bir afet müdahale planı, başarısızlığın nedenlerindedir. Gerek ulusal gerekse

uluslararası kurumların birlikte hareket ettiği network (ağ) modellenmiş yapılanma karmaşıklığının çözülmesine yardımcı olacaktır (Genç, 2008: 166, 167).

“Türkiye’de afetle ilgili kurumlar şunlardır: Bayındırlık ve İskân Bakanlığı ve bakanlığa bağlı Afet İşleri Genel Müdürlüğü, Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müdürlüğü ve Afetler Merkez Koordinasyon Kurulu, Başbakanlığa bağlı Türkiye Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Olağanüstü Hal Koordinasyon Kurulu, Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi, Afet İnşaat Genel Koordinatörlüğü, İçişleri Bakanlığı ve buna bağlı Sivil Savunma Genel Müdürlüğü, Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, Arama ve Kurtarma Birlik Müdürlükleri, Sağlık Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, Ulaştırma, Çevre ve Orman, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, yerel yönetimler, Türkiye Kızılay Derneği” (İsbir ve Genç, 2008: 77, 78).

Ayrıca askeri unsurların donanım ve araçları aracılığı ile deprem bölgesinin keşfi, havadan fotoğraflanması ve iletişim daha kolay sağlanabilir (HOPEFOR-Humanitarian Operation Force, 2012) Örneğin askeri unsurların TUYT (Taşınabilir Uydu Terminali) ile iletişim sağlanabilmektedir (C. Çubukçuoğlu ile kişisel görüşme, 14 Ocak 2014)

Görüldüğü gibi herhangi bir afet durumunda birbirleri ile iletişim kurması gereken kurumların sayısı oldukça fazladır. Ayrıca öncelikle iç haberleşmelerini tamamladıktan sonra kendi aralarında bir ağ oluşturmaları gerekecektir. Bunun da ötesinde yerel yönetimler, valilik, sivil toplum kuruluşları ve depremde yakınlarının da bu iletişim yumağına eklenmesi zorunluluğu vardır.

Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı’nın yayınladığı Ulusal Afet Müdahale Planı incelendiğinde sosyal medya ile ilgili stratejilere yer verilmediği görülmektedir (Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, 2013:15). Afet durumunda iletişim ve koordinasyon açısından yaşanan sorun şudur: Sivil toplum örgütleri, aynı cins kuruluşlar, kamu ve askeri unsurların afet ile ilgili olarak farklı stratejileri, çalışma disiplinleri vardır. Bu çok katmanlı sistemde kimin önder olacağı belli değildir (Titiz, 2000: 336, 337). Stratejik ve operasyonel görevler de birbirine karıştırılmaktadır. Başbakan, bakan veya valilerin görevleri stratejik, sahadaki kişilerin ise operasyoneldir. Stratejik görevi olanlar afetlerde sahaya gelip sorun gidermeye çalışmaktadır.

Halk da plana dahil edilmelidir. Oysa halk afetlerde sadece afetzede rolündedir (Kadıoğlu, 2011b: 59, 60). Marmara Bölgesi'ni etkileyen 1999 Depremi'nde internet, ihtiyaçları bildirme ve yardımları ulaştırma konusunda etkin kullanılmıştır. Ancak konuyla ilgili olarak çok sayıda internet sitesinin olması ise koordinasyonsuzluğa neden olmuştur (Akgül, 2000: 334).

Amerika Birleşik Devletleri'nde (A.B.D) afet yönetim sistemi bütünleşik olarak sisteme konulmuştur. Hangi afet olursa olsun yaşanacak sorunlar yemek, barınma, ısınma vb. dir. Tüm kaynaklar ve veriler bir havuzda değerlendirilmekte ve özel sektör de devreye sokulmaktadır (Atlı, 2006: 45). Japonya'da ise resmi kurumlar, itfaiye ile ilgili kurumlar, yerel yönetimler ve halkı birbirine bağlayan ağlar bulunmaktadır (Atlı,2006: 64). Türkiye'de özel sektörü de kapsayan bütünleşik afet yönetim sistemi karmaşayı giderebilir.

a. 1999 Marmara Depremi'nde yaşanan iletişim ve koordinasyon sorunları

17 Ağustos 1999 Depremi, Marmara Bölgesi, İzmir ve Ankara'ya kadar etkili olmuştur. İzmit, Sakarya ve Gölcük'te büyük çapta can ve mal kaybına sebep olmuştur (Aksoy, 2010: 58). Dönemin Cumhurbaşkanı Demirel, 4,5 saat iletişimin tamamen kesildiğini belirtirken (Dündar, 1999: 340) dönemin Başbakanı Ecevit ise ancak telsizle haberleştiklerini, cep telefonlarının dahi çalışmadığını kamuoyuna açıklamıştır (Milliyet, 18 Ağustos 1999). Afetzedeler, telefonlarını şarj edebilmek için kuyruk oluşturmuştur (Anonim, 1999: 69). Marmara Depremi sonrasında medya, afet bölgesinden canlı yayın yaparak halkın bilgilendirilmesi noktasında önemli rol üstlenmiştir. Ulusal gazetelerin internet sayfaları ölü ve yaralıların isimlerini yayınlamış, medya "Bir Tuğla da Siz Koyun" adlı bir çalışma başlatmıştır (Genç, 2008: 168, 169).

Yaşanan bir diğer sıkıntı da kriz masasının oluşturulmamış olmasıdır. Afet bölgesine gelen AKUT vb. kurumlar öncelikle kriz masasından bilgi alırlar ve bu bilgiye göre enkazlarda arama yapmaya başlarlar. Kriz masası kurulmadığı için bilgi toplama işi bu vb. derneklere kalmış ve bu durum vakit kaybına yol açmıştır. Bunun yanı sıra vakit kaybının bir başka sebebi de yardımların ve çalışma makinalarının sadece karayolu ile ulaştırılmaya çalışılmış olması, deniz yolunun hiç tercih edilmemiş olmasıdır (İğdir, 2000: 280).

Dönemin Değirmendere Belediye Başkanı Akalın yaşanan yetki karmaşasını şu sözlerle açıklamıştır: “Ben su kamyonunun durmasını işaret ettiğimde ‘Hayır, polise teslim edeceğiz’ dediler. ‘Ben belediye başkanım’ dedim. ‘Olsun, kaymakam bizi polise gönderdi’ dediler” (Akalın, 2000: 324). İfadelerden anlaşıldığı gibi yetki karmaşası da koordinasyon bozukluğuna neden olmuştur. Depremin 3. Gününde Yalova, Adapazarı ve İzmit ile iletişim kurulamamıştır. Resmi otoritelerle iletişim sağlanamadığı için ilk iki gün ihtiyaçların ve emir komuta zincirinin sağlanması konusunda aksaklıklar yaşanmıştır. En büyük sorunlardan biri de bilgi akışı sağlanmasında birlik kurulamamasıdır. Adres ve şehir krokilerinin güncel olmaması ve hangi yolların kapalı olduğunun bilinmemesi sebebiyle kargaşa yaşanmıştır (Genç, 2008: 170-171).

1995 yılında Japonya’nın Kobe kentindeki 7,2 şiddetinde bir deprem yaşanmıştır (Aksoy, 2010: 105). Bu depremde de Türkiye’deki 17 Ağustos 1999 depremindekine benzer iletişim ve koordinasyon eksiklikleri görülmüştür. Bürokrasideki hiyerarşinin esnek olmaması, ilgili bakanlıkların gerçek bilgilere erişmesini geciktirmiştir. Vali, askeri unsurlardan yardım istemekte geç kalmış, yurt dışından gelen doktorların lisansları olmadığı gerekçesiyle çalışmalarını istenmemiştir (Barka ve Er, 2002: 138, 139).

Görüldüğü üzere her kurum kendi içinde depreme karşı hazırlıklı olsa bile kimin kimden direktif alacağı, kimin ilk eylemi başlatacağı, ihtiyaç ve yardım listesini medyanın mı, ilgili Bakanlıkların mı, Valiliğin mi bildireceği açık değildir. Her sivil toplum kuruluşu son derece iyi niyetle harekete geçse de sivil toplum kuruluşlarının kendi aralarında bir networkü yoktur.

Türkiye’de de ABD ve Japonya’da olduğu gibi tüm kaynakların ve verilerin bir havuzda toplandığı entegre bir sisteme ihtiyaç vardır. Böylelikle resmi kurumlar, özel kurumlar, sivil toplum kuruluşları ve halk daha verimli ve hızlı çalışabilecektir (Atlı, 2006: 21).

5. Kriz Yönetimi, Kamuda ve Özel Sektörde İletişim

Risk kavramı “kontrol edilemeyen doğal ve teknolojik tehlikelerin toplumsal ve doğal çevrede olumsuz sonuçlar doğurma olasılığı” olarak tanımlanmaktadır (Yakut, 2008: 13). Kriz yönetimi teknik anlamdaki yönetime odaklanırken kriz iletişimi önlemlerin ilgili kişilerce algılanmasıyla ve buna ilişkin stratejilerin uygulanması ile ilgilidir. Kriz komitesi buna göre öncelikle mevcut durumu tespit eder, kararlar alır ve kararlarını tüm sosyal paydaşlara iletir (Kadıbeşegil, 2008: 55, 78). Risk iletişiminde çift yönlü bilgi

akışı ve değişimi önemlidir. Riskin ne olduğu ve nasıl baş edileceği, neler yapılması gerektiği noktasında kurumlar arası iletişim olmazsa olmazdır. Bu sayede depreme hazırlıklı olma, erken uyarı sistemini işletme, kurtarma ve iyileştirme mümkün olmaktadır (Yakut, 2002: 118).

Sosyal medya araçları uygulamalarıyla yapılan kriz yönetimi üç evrede incelenebilir: İlk aşama olan hazırlık aşamasında önleyici aktivitelere ve riskleri kısıtlamaya odaklanılır. Müdahale aşamasında hızlı ve etkili geri dönüş önemlidir. Bilgileri tam zamanında toplamak, analiz etmek ve yaymak bu aşamada gerçekleşir. Son aşama olan iyileştirme aşamasında ise normale dönmek için uzun dönem planlama gereklidir (Chan,2015: 7).

Deprem olma riski her zaman vardır. Gerek kamu kurumları gerekse özel kurumlar ve bireyler bu riske karşı önlemler almalı ve kriz anında çift yönlü iletişimle üstesinden gelebilmelidir. Kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının resmi sosyal medya hesabı açması ilk etapta acil yardımlar için çok faydalıdır.

Krizi daha iyi yönetmek, oluşabilecek can, mal ve bina kaybını önlemek için kamu acil haberleşme sistemi ve erken uyarı sistemi gerekmektedir. Kesintisiz haberleşme sistemi için 2008 yılında çalışmalara başlanmıştır. Telsiz sistemi yenilenmiş, telsiz kulesi sayısı arttırılmış ve fiber optik kablolarla sistemin yedeği sağlanmıştır (İBB İstanbul Bülteni, Nisan 2011). “Kamu acil haberleşme sistemi, kamu güvenliği ve acil yardım hizmeti sunmak üzere görevlendirilmiş kurum ve kuruluşlar ve bu alanda faaliyet gösteren birimlerce kullanılacak olan ses, görüntü ve genişband veri iletimine imkân sağlayan yeni nesil kablosuz haberleşme sistemidir”. Sistem, kolluk kuvvetleri, AFAD, yerel yöneticiler, sivil toplum kuruluşları ve sağlıkla ilgili birimleri birbirine bağlamayı hedeflemektedir (Nebil, 2015:3).

AFAD Kurumsal İletişim İstanbul Sorumlusu Can Çubukçuoğlu'nun verdiği bilgilere göre İstanbul için yedekli sistemde (3 farklı frekansta) telsiz ve uydu telefon sistemi mevcuttur. Ayrıca 16 adet HF (High Frequency) ve SSB (Single Side Band) her durumda çalışabilen telsizler de vardır. Bu telsizlerle uluslararası görüşmeler sağlanabilmektedir. 23 Ekim 2011 Van depreminde bu sistemden faydalanılmıştır. Diğer kurumlarla bağlantı kurmak, sesli haberleşme yetmediğinde veri ve görüntü transferi için ise VSAT marka uydu internet sistemi kullanılmaktadır. Arazi tipi araçlar iletişimin kesildiği bölgeye giderek bölgenin en son durumuyla ilgili bilgi aktarabilmektedir. Araçta UHF-VHF (Ultra High Frequency-Very High Frequency) ve HF- telsizler, uydu telefonu, GSM,

360 derece dönebilen kamera sistemi bulunmaktadır. Bu araç deprem bölgesinden aldığı her türlü veriyi merkeze aktarmaktadır. 1.5 metre sudan geçen diğer model araç ise kendi elektriğini kendi üretmekte, arama kurtarma yapabilmektedir (C. Çubukçuoğlu ile kişisel görüşme, 14 Ocak 2014). Fakat şu anda kullanılmakta olan TETRA (Terrestrial Trunked Radio) ve DMR (Digital Mobile Radio) gibi sayısal telsiz haberleşme sistemleri yetersiz kalmaktadır. Yüksek çözünürlüklü video iletimi, gerçek zamanlı görüntü iletimi, fotoğraf ve video iletimi için yeni nesil genişband telsiz LTE (Long Term Evolution) yani 4G'yi kullanmak neredeyse zorunlu olmuştur (Nebil, 2015:3).

Görsel 1: AFAD Arama Kurtarma Aracı

Kaynak: 24 Kasım 2012 tarihli Afet Yönetim Fuarında Çekilen Görsel

Görsel 2: AFAD Arazi Aracının İçi

Kaynak: 14 Ocak 2014 tarihinde İBB AfetKoordinasyon Merkezinde Çekilen Görsel

İSMEP (İstanbul Sismik Riskin Azaltılması ve Acil Durum Hazırlık Projesi) kapsamında 103.0 frekansından yayın yapan Afet FM kanalından deprem olduğunda kesintisiz güncel verilere ulaşılmaktadır (Güvenli Yaşam, 2016: 5). İBB Afet Koordinasyon Merkezi'nde Kolordu, Emniyet, Kandilli Rasathanesi ve Global Star uydu haberleşme ağı ile direk bağlantı kurulmaktadır (C. Çubukçuoğlu ile kişisel görüşme, 14 Ocak 2014).

Deprem zararlarını azaltmak amacıyla 2001 yılında başlatılan İstanbul deprem uyarı ve acil müdahale sisteminin çalışmaları halen sürmektedir. Bu sayede 3-15 saniye öncesinde uyarı sinyali almak mümkün olacaktır (Erdik, 2011: 47, 48).

a. Kamu kurumlarının ve özel kurumların depremle ilgili çalışmaları ve mobil uygulamaları

17 Ağustos 1999 Marmara depreminde yaşanan iletişim aksaklığının ardından başta Bilgi Teknolojileri Kurumu olmak üzere operatörler ve çeşitli kurumlar önlem almaya başlamışlardır. 23 Ekim 2011 Van depreminin ardından Türk Telekom, deprem bölgesindeki müşterileri için tüm görüşmeleri ücretsiz yapmıştır. ADSL (Asimetrik Sayısal Abone Hattı) hizmeti kesintisiz devam etmiştir. Turkcell, 1 ay süreyle ücretsiz 100 dakika ve 100 kısa mesaj hakkı tanımıştır (Dinçer, 2011:1).

Kesintisiz iletişim için ISO 22301'i alan Turkcell deprem anında karşılaşılabilecek problemlere karşı çalışmalarını hızlandırmıştır. Aynı kalite belgesini alan Vodafone da AFAD ile ortak çalışmalar yürütmektedir. Türk Telekom ile birleşen Avea 'pool' sistemini (ana santral devre dışı kaldığında yedek santralin çalışmaya başlaması) kurmuştur (Çetin, 2014:1).

AFAD, Kandilli Rasathanesi, Türk Kızılayı ve Avea (Türk Telekom) akıllı telefonlar için mobil uygulamalar oluşturmuşlardır. AFAD'ın mobil uygulamasında dünyadan ve Türkiye'den en son depremler, deprem bölgeleri hakkında bilgi verilmiş ve çocuklar için açıklayıcı bir bölüm oluşturulmuştur. Duyurular bölümü güncelleştirilmektedir ve sismograf eklentisi mevcuttur. Kandilli Rasathanesinin hazırladığı DBS (Deprem Bilgi Sistemi) adlı uygulama en son depremler, depremlerin tarihçesi, bir deprem hissettim ve çevremde ne var adlı dört başlıktan oluşmakta ancak AFAD'ın uygulaması kadar kapsamlı değildir. Ayrıca uygulamadan çıkış bölümü bulunmamaktadır. Deprem yanı sıra sel, heyelan, orman yangını ve çığ hakkında bilgi veren, korunma bilincini geliştiren yazılara erişim sağlayan, ilk yardım bilgileri aktaran en kapsamlı uygulama ise Türk Kızılayı'na aittir. Avealabs tarafından geliştirilen Orada Kimse Var mı? Uygulaması son depremler, deprem ipuçları, kişi ekle ve test et bölümlerinden oluşmaktadır. Test et linki tıklandığında sistem güvende olup olunmadığının cevabını istemektedir. Güvende bulunduğu belirtilirse, son durumu Facebook ve Twitter'da paylaşma olanağı sunmaktadır.

Görsel 3: Türk Kızılayı Mobil Uygulaması **Görsel 4: Avealabs'ın Mobil Uygulaması**

Yerel yönetimler, artırılmış gerçeklik uygulamalarını başlatmışlar ancak çoğu yarım kalmıştır. Örneğin Bakırköy ve Fatih Belediyelerinin artırılmış gerçeklik mobil uygulamaları iptal edilmiştir. Artırılmış gerçeklik, deprem sonrasında pek çok yönden fayda sağlamaktadır: Binanın yeri, hane halkı bilgisi, kaç kişi yaşadığı, yaşlı ve engelli vatandaşların olup olmadığı, acil ulaşım güzergâhları, toplanma bölgeleri, zarar görmüş binalar tespit edilebilmektedir. Arama – kurtarma ve lojistik destek konusunda yardımcı olmakta, çevrim dışı da çalışmaktadır.

6. Depremde Sosyal Medya Kullanımı

Afet durumunda kolaylık sağlayacak bir diğer enstrüman da sosyal medyadır. Türkiye’de afet durumunda sosyal medya ilk kez Van depreminde kullanılmıştır. Facebook ve Twitter adeta afet koordinasyon merkezi gibi çalışmıştır. 1 gün içinde bağış kampanyaları, ihtiyaçların temini için yardımlar organize edilmiştir. Sosyal medya kullanıcıları ünlü markaları, depremzedelere bağışta bulunmaları için teşvik etmiştir. (Hazman, 2012:6).

23 Ekim 2011 Van depreminin ardından telefonla iletişim imkânı olmamıştır. Van Vali Yardımcısı Atay Uslu kendi gözlemlerini ve çektiği fotoğrafları sosyal medya aracılığı ile Van Vali’sine aktarmıştır. Depremzedeler yaşadıklarını, fotoğraf ve videolarla paylaşarak yakınları ile iletişim kurabilmişlerdir (Sarı ve Aksu, 2012). Van depreminin ardından program sunucusu Okan Bayülgen’in Twitter takipçileri arasından bir kişi, enkaz altında kalanların konum bilgilerini paylaşmıştır. Bayülgen, bu mesajı AKUT ekibine ileterek iki kişinin hayatının kurtulmasına yardımcı olmuştur (Zincir ve Yazıcı, 2013: 78). Van depreminden sonra 500000 tweet atılmış, Google kişi bulucu ile 4900 kişi takip edilmiştir. #van, #EvimEvindirVan, #deprem, #kardeslikzamani, #vanicintekyurek hashtag’leri kullanılmıştır. 9 milyonun üzerinde takipçisi bulunan şarkıcı Rihanna’nın Twitter’da #pray4turkey hashtag’i ile başlattığı kampanya geniş kesimlere ulaşmıştır. (Kıvılcım, 2012:9). www.yalnizdegilsinvan.com sitesinden deprem bölgesindeki son durum, ihtiyaç listesi güncellenerek paylaşılmıştır (Hazman, 2012:1).

Görsel 5: Google Kişi Bulucu

Kaynak: www.turkey-2011.googlepersonfinder.appspot.com/?lang=tr

10-16 Ocak 2011 tarihinde Avustralya'nın Queensland bölgesinde gerçekleşen sel felaketi Facebook ve Twitter'da kriz iletişimini yönetmek açısından önemli bir örnektir. Queensland yerel yöneticilerinin @QPSMedia hesabı en önemli acil durum hesabı kabul edilmiştir. Yaşanan sel felaketi karşısında Twitterdaki #qldfloods etiketi sayesinde halk senkronize hareket etmiştir. @QPSMedia hesabı sayesinde sivil halk ve yerel yöneticiler arasında çift yönlü iletişim sağlanmıştır. Toplamda 35000 tweet atılmıştır. #qldfloods mesajlarının %50-60 kadarı retweet edilmiştir. Felaketi yaşayanlar, kendi gözlemlerini fotoğraf ve videolar aracılığıyla Twitterdan aktararak ana akım medyaya da kaynak oluşturmuşlardır. @QPSMedia, #Mythbuster etiketinden yollanan Tweetler sayesinde fısltı gazetesi ile mücadele etmeyi başarmışlardır (Bruns vd., 2012: 7-9).

Sosyal medya, depremlerin yanı sıra terör olaylarının ardından kayıpların bulunmasına da yardımcı olmaktadır. Örneğin 13 Mart 2016 tarihinde Ankara Kızılay'da yaşanan patlamanın ardından kayıpların isimleri ve fotoğrafları sosyal medya aracılığıyla yayınlanarak yardım talebinde bulunulmuştur. Kendisi hakkında kayıp ilanı verilenler iyi olduklarını yine aynı mecradan duyurmuştur.

Görsel 6: Twitter'da Kayıp İlanına Cevap

Kaynak: www.twitter.com/KameraSokak

Eşgüdümlü çalışmayan sosyal medyanın depremde faydasından çok zararı da olabilir. Sözelimi asılsız haberler, kaos, nefret söylemleri, resmi olmayan kaynaklardan alınan haberler üzerine tepkiler, sahte hesaplarla yardım kampanyası başlatanlar vb. Şüphesiz ki koordine edilmiş sosyal medya farkındalık yaratma konusunda çok etkili olmaktadır. Hasar ve can kaybını önlemek için alınacak tedbirler belirli aralıklarla halkla paylaşılabilir. Yerel yönetimlerin desteği ile afet bölgesine ulaşmayı sağlayan yolların, köprülerin durumu resmi otoritelere hızla aktarılabilir. Arama kurtarmanın yanı sıra gıda, barınma, temizlik malzemeleri gibi ihtiyaçlar, mağdurların tespiti, psikolojik destek gibi konular da sosyal medya aracılığıyla düzenlenebilir (Bilişim 2023, 2013:2).

7. Sonuç

Türkiye’de depremle doğrudan bağlantılı pek çok kurum bulunmaktadır. Her kurumun hiyerarşik yapısı, planı ve tecrübesi farklı olduğu için afete müdahale aşamasında sıkıntılar yaşanmaktadır. En önemli sorun çift yönlü iletişimin olmaması ve kriz durumunda yetki karmaşasının yaşanmasıdır. Kimin kimden direktif alacağı ve ilk eylemi kimin başlatacağı net değildir. Bürokrasi ve hiyerarşi süreci yavaşlatmaktadır. Depremde yaşanan koordinasyon sorunları teknik olabileceği gibi fiziksel altyapıdan da kaynaklanabilmektedir. Örneğin her kurumun cihazları farklı, kullandıkları afet dili farklı ve personelin afete ilgili eğitimi farklıdır. Ayrıca resmi kurumların diğer resmi kurumlarla, resmi kurumların sivil toplum kuruluşları ile ve sivil toplum kuruluşlarının kendi aralarında nasıl iletişim kuracakları net değildir. 1999 Marmara depreminde karasal haberleşme ağları çökmüş, GSM operatörleri çalışmamış, resmi otoriteler, bölge ile uzun süre iletişim kuramamıştır. 1999 Marmara depremi kurumlar arası koordinasyonsuzluğun ve iletişimsizliğin en çarpıcı örneğidir. Çok sayıda can ve mal kaybına sebep olan bu depremin ardından kamu acil haberleşme sistemi kurulmuş, telsiz kapsama alanı genişletilmiştir. AFAD özellikle İstanbul’da iletişim teknolojilerini zenginleştirmiştir. Erken uyarı sistemi için çalışmalar devam etmektedir. Yedekli sistemde ve 3 farklı frekansta telsiz ve uydu telefon sistemi ile uluslararası görüşme yapılabilen sistemleri vardır. AFAD her türlü veriyi merkeze aktarabilen, arama kurtarma yapabilen arazi araçlarını bünyesine katmıştır. Telefon operatörleri de pool sistemini devreye sokmuşlardır. Bunun yanı sıra akıllı telefonlar için mobil uygulamalar geliştirmişlerdir. Yerel yönetimler artırılmış gerçeklik çalışmalarına başlamışlar fakat devamını getirmemişlerdir. Oysa çevrim dışı da çalışan bu uygulamalar arama kurtarma ve lojistik destek konusunda çok faydalı olduğu için tekrar gündeme getirilmeli ve kullanıma açılmalıdır.

Sosyal medyanın bir depremde ilk kez kullanımı 2011 Van depremi ile olmuştur. Yerel yönetimlerin Twitter hesaplarını aktif kullanmaları, ünlü kişilerin tweetleri, Van Vali Yardımcısının bizzat bölgede dolaşarak elde ettiği verileri Twitter’da paylaşması, bu sayede ihtiyaç analizinin kolay yapılması, duyurulması, depremzedelerle yardımseverlerin buluşturulması milat olmuştur. Halk ilk defa depremde çektiği fotoğraf ve videoları ana akım medyaya göndererek işbirliği yapmıştır.

Bilgi akışının hızlı olması ve sürekli güncellenmesinin getirdiği avantajla Twitter resmi otoriteler ile halk arasında bir köprü vazifesi görmüş ve örgütlenme merkezi olmuştur.

Keza ünlü kişilerin Twitter’da yaptığı yorumlar deprem bölgesine olan hassasiyetin artmasını sağlamıştır. Sosyal medya bürokrasiden uzak, emir komuta zincirinin işlemediği, herkesin paylaşımına açık interaktif bir iletişim mecrasıdır. Resmi otoritelerin sosyal medya hesaplarından halk ile etkileşim halinde olması, can ve mal kaybını azaltacaktır. 2011 Van depreminde devlet, özel sektör, ana akım medya, sivil toplum kuruluşları ve halk sosyal medya sayesinde eş zamanlı olarak iletişim kurabildiği için ihtiyaç analizi doğru yapılmıştır. Bu sayede bağışlar toplanmış, enkazın altında kalanlar kurtarılmış, evsiz kalanlara yardım edilmiştir.

Sosyal medya her şey değildir fakat kriz durumunda çözümün önemli bir enstrümanıdır. İyi yönlendirilirse diğer iletişim araçlarıyla birlikte sürece büyük katkı sağlayacağı açıktır. Tarafların kendi aralarında networklerinin olması iletişimi daha hızlandıracaktır. Örneğin sivil toplum kuruluşlarının kendi aralarında bir networkü, resmi otoritelerin kendi aralarında bir networkünün olması gibi. Tüm verilerin bir havuzda toplandığı ve ilgili tarafların bu havuzdan beslendiği, aynı zamanda kaynak sağladığı bir networke ihtiyaç duyulmaktadır.

Kaynakça

AFAD (2012). 2013-2017 Stratejik Planı, Ankara.

Afet Yönetim Fuarı, 24 Kasım 2012.

Akalın, Ertuğrul (2000). Stk'lar ve Merkezi – Yerel Yönetimler, Zeynel Abidin Kızılyaprak (Ed.) *Sivil Toplum Kuruluşları ve Yasalar – Etik – Deprem*, s. 324, İstanbul: Numune.

Akgül, Mustafa (2000). Stk'lar Arası İletişimde İnternet, Zeynel Abidin Kızılyaprak (Ed.) *Sivil Toplum Kuruluşları ve Yasalar – Etik – Deprem*, s. 334, İstanbul: Numune.

Aksoy, Yeliz (2010). *Tarihteki Önemli Doğal Afetler*, İstanbul: Karma.

Anonim (1999). “Deprem Albümü”, Cogito Dergisi, Sayı: 20, s. 69, İstanbul: Yapı Kredi.

Arıoğlu, Ergin, Arıoğlu, Nihal ve Canan Girgin (2000). *Deprem ve Kurtarma İlkeleri*, İstanbul: Evrim.

Atlı, Ayhan (2006). *Afet Yönetimi Kapsamında Deprem Açısından Japonya ve Türkiye Örneklerinde Kurumsal Yapılanma*, Ankara: Asil.

AveaLabs'ın Mobil Uygulaması.

Barka, Aykut ve Ali Er (2002). *Depremi Bekleyen Şehir İstanbul*, İstanbul: Om.

Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, (2013) Ulusal Afet Müdahale Planı.

Bilişim 2023 (2013), <http://bilisim2023.com/sosyal-medya/sosyal-medya-da-afet-yonetimi-ve-koordinasyonu>, (Erişim Tarihi: 21 Nisan 2015).

Bruns, Axel, Bugess, Jean, Crawford, Kate ve Frances Shaw (2012). “#qldfloods and @QPSMedia: Crisis Communication on Twitter in the 2011 South East Queensland Floods Research Report”, <http://cci.edu.au/floodsreport.pdf> , (Erişim Tarihi: 13 Temmuz 2016).

Can Çubukçuoğlu ile 14 Ocak 2014 tarihinde gerçekleştirilen kişisel görüşme.

Chan, Jason Christopher (...). “The Role of Social Media in Crisis Preparedness, Response and Recovery”, <http://oecd.org> , (Erişim Tarihi: 10 Eylül 2016).

Çetin, Özgür (2014). “Operatörler Deprem Sonrasına Hazırlanıyor”, <http://aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/operatorler-deprem-sonrasina-hazirlaniyor> , (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2015).

Dinçer, Ergun (2011). “Türk Telekom ve Turkcell Van Depremi İçin Destek Planını Açıkladılar”, <http://turk-internet.com/portal/yazigoster.php?yaziid=34258> , (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2015).

Dündar, Can (1999). “Derinleştikçe Batıyor”, *Cogito Dergisi*, Sayı: 20, s. 340, 341, İstanbul: Yapı Kredi.

Erdik, Mustafa (2011). İstanbul Deprem Erken Uyarı ve Acil Müdahale Sistemi, Mustafa Küçükkural, İsmail Şaşmaz, Nevzat Albayrak, Erkan Baltacı ve Fatih Göksu (Ed.) *Şehirlerimizin Geleceği Tehditler ve Fırsatlar*, s. 47-51, İstanbul: Over.

Genç, Fatma Neval (2008). “Kriz İletişimi: Marmara Depremi Örneği”, *Selçuk İletişim Dergisi*, 5 (3), s. 161-175.

Google (2011), <http://turkey-2011.googlepersonfinder.appspot.com/?lang=tr> (Erişim Tarihi: 24 Ekim 2011).

Güvenli Yaşam (2016). <http://guvenliyasam.org/103-0-afet-fm/> . (Erişim Tarihi: 3 Haziran 2016).

Hazman, Elif (2012). “Doğal Afetlerde Sosyal Medya Kullanımı”, <http://slideshare.net/elifhazman/doal-afetlerde-sosyal-medya> , (Erişim Tarihi: 12 Kasım 2015).

Humanitarian Operation Force, (2012). Afetlere Hazırlıkta Askeri ve Sivil Unsurların Koordinasyonu, Antalya.

İğdır, İskender (2000). Deprem Sonrası Özet Deneyim Aktarımı, Zeynel Abidin Kızılyaprak (Ed.) *Sivil Toplum Kuruluşları ve Yasalar – Etik – Deprem*, s. 280, İstanbul: Numune.

İBB İstanbul Bülteni (2011), s. 30, 31.

İsbir, Eyyup ve Fatma Neval Genç (2008). “Afetlere Müdahalede Uluslararası Örgütlerin Rolü: 1999 – Marmara Depremi Örneği”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt:41, Sayı: 3, s. 73-97.

Kadıbeşegil, Salim (2008). *Kriz Geliyorum Der*, İstanbul: MediaCat .

Kadioğlu, Mikdat (2008). Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri, Mikdat Kadioğlu ve Emin Özdamar (der.) *Modern, Bütünleşik Afet Yönetiminin Temel İlkeleri*, No: 2, s. 1-34, Ankara: JICA Türkiye Ofisi.

Kadioğlu, Mikdat (2011 a). *Afet Yönetimi*, Yayın No: 65, İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği.

Kadioğlu, Mikdat (2011 b). “Afet Yönetiminde Neredeyiz?”, *Mimar Dergisi*, Yıl:11, Sayı: 40, s. 59-62.

Keleş, Ruşen (2007). Afet Yönetimi Açısından Türkiye’de Merkezi ve Yerel Yönetim, Nihal Ekin Erkan, Ayşe Güner ve Katalin Demeter (der.) *Afet Risk Yönetimi*, İstanbul: Beta.

Kıvılcım, Ayşenur (2012). “Sosyal Medya ve Afet Yönetimi”, <http://slideshare.net/AyenurKvlcm/sosyal-medya-afet-yonetimi> , (Erişim Tarihi: 12 Kasım 2015).

Milliyet, 18 Ağustos 1999.

Nebil, Füsün (2015). “Kamuda Acil Haberleşme Sistemi Koordineli ve Güncel Değil”, <http://turk-internet.com/portal/yazigoster.php?yaziid=50940>, (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2016).

Sarı, Mustafa ve Tahsin Aksu (2012). “Afetlerde Sosyal Medya ve Algı Yönetimi: Van Depremi Örneği”, *İdarecinin Sesi Dergisi*, Temmuz-Ağustos Sayısı, s. 41-46.

T.C. Anayasası, Türkmen Kitabevi, Yayın No:44, s. 75.

Talu, Erdal (2011). *Çaresi Var*, Yayın No: 632, İstanbul: Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası.

Taymaz, Tuncay (1999). "Deprem", Cogito Dergisi, Sayı: 20, s. 72-87, Yapı Kredi.

Titiz, Tınaz (2000). Stk'lar Arası İletişimde İnternet, Zeynel Abidin Kızılyaprak (Ed.) *Sivil Toplum Kuruluşları ve Yasalar – Etik – Deprem*, s. 336, 337, İstanbul: Numune.

Tunçtürk, Yusuf, Özvan, Ali ve Mucip Tapan (2012). Yüzüncü Yıl Üniversitesi 23 Ekim 2011 ve 9 Kasım 2011 Van Depremi Raporu.

Türk Kızılayı Mobil Uygulaması

www.twitter.com/KameraSokak, (Erişim Tarihi: 13 Mart 2016).

Yakut, İnci (2002). "Toplumun Deprem Tehlikesine Karşı Hazırlıklı Olmasında Risk Yönetimi ve Risk İletişiminin Rolü", Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı:1, s. 109-126.

Yakut, İnci (2008). *İletişim Bilimi Perspektifinden Risk İletişimi Stratejileri*, Kocaeli: Umuttepe.

Zincir, Oya ve Selim Yazıcı (2013). "Kriz Yönetimi ve Afetlerde Sosyal Medya Kullanımı", İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Sayı:49, s. 65-82.

OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE SANAT EĞİTİMİNİN FARKLI TEKNİKLER KULLANILARAK ÖĞRETİLMESİ

MERVA KELEKÇİ OLGUN⁴ MEHMET EMİN KAHRAMAN⁵

ÖZ

Bu çalışmada okul öncesi dönemde teknolojiye yararlanarak, sanatı çocuklara sevdirmek ve sanatın zihinlerinde belli bir yer edinmesini sağlamak hedeflenmiştir. Çünkü çocuk, görsel uyaranlara karşı duyarlıdır. Sanat eğitimi hem akıl hem de duygu eksenlidir. Böylece öğrenme esnasında uyaranlar birden fazla duyu organını içeriyorsa, öğrenme daha etkili olmaktadır. Sanat eğitimi alan bireylerin yaşam biçimleri, hayata ve olaylara bakış açısı diğer bireylerden farklı olarak gelişim göstermektedir. Okul öncesi dönemdeki bireylerin, sanat eğitimi alarak öğrenme biçimleri, dış dünyada değişen ve gelişen teknolojiyle birlikte hem sanatsal hem de bilimsel olarak bireyin olumlu yönde gelişimini sağlar. Bu çalışma kapsamında, bireylere sanat eserlerini bir aplikasyon kullanarak oyun yolu ile öğretmek amaçlanmıştır. Böylece, önemli ressamın eserlerini öğrenmeleri sağlanmış olup, bu dönemde verilen sanat eğitiminin kazanımları incelenmiştir. Sonuç olarak; bireylerin farklı materyalleri kullanarak, dünyaya farklı bir bakış açısından görmelerini, algılamalarını ve yaratıcılıklarının ön plana çıkarılması açısından kendine güvenen bireyler olarak yetişmeleri sağlanacaktır. Böylece okul eğitimi ile ilk kez karşılaşan bireylerin, sanatçıların eserlerini severek onları tanıdığı bir ortam oluşturulmuş olacak ve bu eserleri bir oyun tekniği ile öğrenmeleri sağlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sanat Eğitimi, Okul Öncesi Sanat, Aplikasyon

JEL Kodları: C93, I21, O31

⁴ Öğr. Gör., Beykoz Üniversitesi, mervakelekciolgun@beykoz.edu.tr

⁵ Yrd. Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, mek@yildiz.edu.tr

TEACHING ART EDUCATION IN PRE-SCHOOL PERIOD BY USING DIFFERENT TECHNIQUES

ABSTRACT

In this study, it was aimed to benefit from art in pre-school period, to love art children and to get a certain place in the minds of art. Because the child is sensitive to visual stimuli. Art education is both an intellect and an emotion. Thus, learning is more effective if stimuli during learning include multiple sensory organs. The way of life of the individuals who receive art education develops differently from the viewpoint of life and events. The way that individuals in pre-school education learn through arts education, along with the changing and developing technology in the outside world, provides artistic and scientific development of the individual positively. Within the scope of this study, it is aimed to teach the art works to the individuals by way of play using an application. In this way, important artists have been taught their works and the achievements of art education given in this period have been examined. As a result; Individuals will be provided with the ability to see themselves from a different point of view into the world by using different materials and to grow up as self-confident individuals in the foreground of their perception and creativity. Thus, an environment in which individuals who meet for the first time with school education will be able to recognize them by loving the works of the artists will be created and these works will be learned through a game technique.

Keywords: Art education, Pre-school Arts, Application

JEL Codes: C93, I21, O31

1. Giriş

Çocuklar ile iletişim kurmada en basit yol görsel uyaranlardır. Görsel uyaranlar, çocuğun tüm duyularını etkin kullanabilecek ve anlatılmak isteneni hissedebilmelerine yardımcı olacaktır. Bu durum göz önüne alındığında görsel materyallerin doğru kullanımı ve öğrenimin en önemli evrelerindedir. Bu evreyi tam olarak anlayıp kavrayan birey, uygulama esnasında parçaları birleştirerek tüme varmaktadır. Okul öncesi bireylerde bilgiyi öğretme aşamasında sözlü olarak ifade edilen kavramların görseller ile desteklenip çocukların zihninde somut olarak şekillendirmesini sağlar. Görsel uyaranları ayırt etme; nesnelere arasında renk, form, büyüklük-küçüklük gibi benzerlikleri tanıma yeteneğidir. Bireylerin görsel algı becerisi okuma, yazma, bilişim, matematik vb. konuları öğrenip geliştirmede önemli bir yere sahiptir. Görsel uyaranların algısal süreçleri farklı durumlardan dolayı engellendiğinde etkili ve güvenli bir çevresel etkileşim sağlanamamaktadır (Christian, 2010: 32).

Okul öncesi dönem, çocukların yaşantılarındaki en önemli öğrenme yoğunluğu yaşadığı dönemdir. Bu dönemde çocuk öğrenme duygusu merak ile araştırarak öğrenme sağlar. Çocuklar öğrenme esnasında duyu organlarını etkin bir biçimde kullanırlar. Bu süreçte öğrenme aktif olarak, kişinin gelişimi üzerinde önemli rol oynamaktadır.

19. yy'da ilk olarak, sanat eğitiminin yazma yeteneğini geliştirmek için kullanılabilir bir araç olduğunun ve yazım alanı gibi bir alfabeyle bir şekle sahip olduğu görülmüştür. Çizim ile birlikte göz, el ve beyin bağlantısıyla geliştiği görülmüştür (Eisner, 1972).

Sanat eğitimi, küçük yaşlarda başlayarak bireye uygun etkinlikler seçilmesiyle gelişim ve yaratıcılığın ön plana çıkmasını sağlayacaktır. Etkinlik kapsamında teknolojiye yararlanarak gelişimler sağlanabilmelidir. Günümüzde teknoloji her alanda kullanılmakla birlikte her dönem ve yaş grubuna hitap etmektedir. Bu etkinlikler içinde küçük yaşlarda olan bireylerin teknolojiyi kullanarak uygulama alanlarındaki öğrenim kazanımlarını arttırmaktadır.

Çocukların kendilerini anlatıp ifade edebilme yolları onların sanatsal yönlerinin hayal güçlerinin ne kadar zengin ve kuvvetli olduğunu göstermektedir. İngiltere'de ilk anaokulunun kurucusu olan Margaret Macmillan'a göre 'erken çocukluk eğitiminin en önemli amacı hayal gücünün eğitimidir' (Ulutaş & Ersoy, 2004: 1-12).

Sanat eğitiminin teknoloji ile birleşerek günümüzde daha farklı alanlarda da kendini göstermesi birçok yeniliğin başlamasına ön ayak olmuştur. Okul öncesi dönemdeki çocukların meraklı olması, öğrenme isteğinin üst sınırlarda olması onların kabiliyetlerinin artmasına ve bu kabiliyetlerin farkına varmalarını sağlamaktadır.

Okul öncesi bireylerin duyu, düşünce ve sembollerin zihindeki tutumlarından esnek bir zekâyâ sahip oldukları görülmektedir. Bu eğilimi bireyin dolaysız öğrenme ve düşünebilmesi

eylemini sanatla birleştirerek gelişimi sağlanmalıdır. Görsel sanatlar eğitimi birden fazla duyu organı ile bağdaştırarak öğretilirse öğrenme o kadar kalıcı olacaktır. Bir sanat eserinin bu yaş grubunda oyun nitelikli bir öğrenme sağlanarak oluşturulması eseri bilme ve kavrama durumunu pekiştirecektir. nemli sanatçıların bilindik eserlerini teknolojiden yararlanarak bir oyun şeklinde öğretilmesi görsel olarak eserin bilinirliğini ve zihinde kalıcılığını sağlaması hedeflenmektedir.

2. Görsel Alęı

Görsel alęı; eylemin amacına ve yönlendirmesine göre tanımlama, değerlendirme ve karar verme yaklaşımıyla nesneyi algılama, kodlama ve analiz etme gibi pek çok işlemi içeren psiko-fizyolojik, karmaşık bir süreçtir. (Bezrukikh & Terebova, 2009: 684-689).

Görsel alęı nesne ve zemin arasında karşılaştırma yapan bir işleyiş biçimidir. Görsel alęı için kontrast önemli bir olgudur. Gz; renk, ışık, yer, boyut, form, biçim, perspektif, hareket vb. duyumları algılayan ve bireydeki kavrama yeteneğini ortaya çıkaran duyudur (Kılıç, 2004).

Frostig ve Maslow'a göre görsel alęı ve uyarınları fark edip, ayırt etme becerisi olarak tanımlanmaktadır (Howard, 1991). Görsel alęı bilişsel ve kültürel becerileri içermektedir.

Görsel algılama ilk olarak nesneyi fark eder, nesneyi inceleyip sonunda da nesneyi sentezler (Eksteen, 2007). Algılanan obje veya nesne dünyada oluşması veya görülmesi imknsız olan şekilleri algılaması olası değildir. Soyut kavramların somut nesnelere dönüştürerek algılamayı kolaylaştırması uyarıcıların duyuyla yardımcıyla anlamlı hale gelmesini sağlar.

Görsel alęının küçük yaşlarda bilinçli olarak ynlendirilmeleriyle birlikte bireyin ileriki yaşlarında okuma-yazma, matematik, sosyal ve fen gibi alanlarda temel becerilere katkı sağlamaktadır. Bu da okul öncesi dönemde bulunan bireylerde, görsel alęıyı en iyi şekilde değerlendirip değişiklikleri fark edilebilir hale gelir.

Okul ncesi dönemde bulunan bireyler sanatsal faaliyetlere her zaman hazırdırlar. Sanatsal alışmaları yapabilmek için duyu, alęı ve bu kavramların işlevleri bilinmelidir. Farklı duyuyla kullanarak öğretilmesi hedeflenen durumlar belirlenmeli, konuyu görsel materyaller yardımı ile anlatarak, zihninde bir olay örgüsü oluşturulmalı ve bireyin öğrenme hızında olan değişiklikleri gözlemleyebiliriz.

Görsel materyaller, zihinle hikye ve bir olay örgüsü oluşturduğundan bireyin alęısını genişleterek öğrenme duyusunu zenginleştirmektedir. Bu durum da kişinin yaşam örgüsüyle birlikte betimleme oluşturmasını birden fazla duyu organını harekete geçirerek, nesne ile durum arasında bağlantı kurmasını sağlar.

3. Okul Öncesi Dönem Ve Sanat Eğitimi

Okul öncesi dönemde sanat eğitimi bu yaş grubunun gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Birey; hangi yaş grubunda olursa olsun sanat etkinlikleri dikkatini çekmektedir. Bu etkinlikler, bireyde olumlu duygular oluşturduğundan öğrenme esnasında zevk almasını ve yaptığı etkinlikte estetik duygusunun gelişmesini sağlar.

Okul öncesi dönemde eğitim veren kurumlar hem fiziksel hem de duygusal gelişime katkı sağlayarak bir eğitim modeli oluşturarak bireyin gelişimine katkı sağlamalıdır. Bu dönem çerçevesinde sanat eğitimi, önemli bir yer kaplar. Yaratıcılığın gelişmesinde, sanat programlarının hedef kitleye uygun olarak düzenlenmesi gerekmektedir.

Sanat eğitimi, bireyin kişilik kazanmasına, becerilerinin farkına varmasını sağlar. Okul öncesi bireyin hayal dünyasında oluşturduğu yaratıcı kavramları, nesne ve olguları ortaya koyduğu önemli bir dönemdir. Okul öncesi dönemde bireyin, estetik duygusu oluşmadığından bu yönün farkına varmasına ve duyarlılığını geliştirmesinde önemli rol oynar. Çocukluk döneminde bireyler deneme-yanılma, keşfetme-öğrenme, yaratıcı olan yönlerinin hepsinin deneyimlerle farkına varma dönemine sahip olmalıdırlar (Woolf & Belloli, 2005).

Birey gördüğü sanat eserlerindeki farklı çizgileri, renkleri, şekilleri, dokuları tanıyarak başka bir göz ile bakmasına zemin hazırlayacaktır. Bireyin gördüğü bu çizgiler, şekiller, renkler kendi hayal dünyasında yeni bir ortam oluşturarak kendi gördüğü başka eserlerle çağrışım oluşturacaktır. Okul öncesi dönemde sanat eğitimi okul öncesi dönem için gereklidir. Birey her yaşta zihinsel, duyuşsal ve bedensel gelişim olarak farklı yapılarla sahip olarak gelişimini sürdürür. Bu yüzden okul öncesi dönemde başlayan sanat eğitimleri, her bireyde farklı bir şekilde gelişim gösterecektir.

Bireyin sanat ile ilgilenmesi yeni fikirler edinmesine, özgün çalışmalar yapmasına, kendini keşfederek neler yapabileceğinin farkında olmasını sağlar. Bireyin kendi özelliklerini ortaya çıkarmasında aynı zamanda kendini ifade etmesinde önemli rol oynamaktadır.

Okul öncesinde yapılacak etkinlikler bireylerin birbirlerinin farkına varmasına ve birbirleri anlıyor nitelikte olmasına dikkat edilerek düzenlenmelidir (Zimmerman, E & Zimmerman, L. 2000: 87-92).

4. Amaç ve Önem

Bu çalışmanın amacı, okul öncesi bireylere sanat eğitimini, küçük yaşlarda vererek bireydeki değişiklikleri gözlemlemek aynı zamanda sanat eğitiminin bireye kazandırdıklarının yanında yeni bir bakış açısı oluşturduğunu görmektir. Teknolojiden de yararlanılarak yapılan görsel algı uyaranları küçük yaşlardaki bireylerin dikkatini çekip öğrenmedeki merak duygusuyla

öğretilen bilgilerin pekiştirilmesi amaçlanmıştır. Okul öncesi dönemdeki bireylerin dikkatini çeken uyarılardan biri olan tableti kullanarak yapılan uygulama ile bu yaş aralığındaki çocukların öğrenimindeki kolaylığının farkındalığını oluşturmaktır.

Küçük yaşlarda başlayan sanat eğitimi ve faaliyetleri bireyin soyut kavramlar hakkında bilgilenmesini sağlayıp, teknolojiyle ilerleyen dünyadaki değişimleri gözlemleye bilmesini sağlamaktadır. Sanat ve kültürü bir bütün olarak değerlendirip soyut kavramları zihinde birleştirip gelişimlerini gözlemlenerek sanatsal bir bakış açısıyla yaratıcı ve estetik duyarlılık geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda yapılan uygulama ve teori kısmı veriler halinde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

5. Yöntem

Araştırma 2014-2015 eğitim-öğretim yılında bir Kreş'te bulunan 27 çocuk üzerinde uygulama gerçekleştirilmiştir. 4 ve 5 yaş grubunu kapsayan çocuklarda uygulanan çalışma kız ve erkek öğrencilerin katılımıyla uygulanmıştır. Yapılan çalışmada, tablet üzerinde bir sanatçının eseri gösterilerek eser ve sanatçı hakkında bilgi verilerek başlanmış. Daha sonra tablette bir yap-poz uygulaması kullanılarak oyun oynatılmıştır. Oyun ardından on soruluk anket uygulaması yapılmıştır. İlk dokuz soru soru cevap kısmını kapsayarak ilenlenmiştir.

Son soru, akılda kalıcılığı kapsayan çocuğun zihninde kalan en baskın şeklin ne olduğu sözlü olarak sorulmuştur. Ve cevaplar boşluklara yazılmıştır.

Verilen sonuçlar grafiksel olarak hazırlanmış olup ve yüzdeler olarak sonuçları çıkarılmıştır.

Yapılan bu çalışmanın amacı, teknoloji kullanılarak daha önceden uygulanan okul öncesi çalışmalarında sanat eğitiminin bireyin dikkatini oyun yöntemi ile çekerek öğretmek istenen sanat, sanatçı bilgilerini etkin aynı zamanda kalıcı bir biçimde öğretmektir. Sanatsal malzemelerin aktif kullanıldığı okul öncesi dönemde, teknolojinin de aktif olarak kullanılacağı bir metod uygulanmasıyla, bireyin birden fazla duyu organını harekete geçirerek öğrenme sınırlılıklarını genişletmesi hedeflenmektedir.

6. Bulgular

Teknolojiden yararlanılarak görsel uyarıları bir oyun modeli ile uygulanmıştır. Bu bölümde ulaşılan veriler grafikler halinde oluşturularak bazı sonuçlara ulaşılmıştır.

Okul öncesi bireylerde uygulanan anketin test sonuçları Tablo 1, Tablo 2 ve Tablo 3'te verilmiştir. Bu ankette ilk dokuz soru bireye yapılan çalışma ve kişisel fikirlerini kapsayan sorular sorulmuştur. Son soruda ise en son aklında kalan şekilde ne gördüğünü aktarması istenmiştir.

Teknolojinin ilerlemesiyle birlikte hayatımıza giren ve bize kolaylıklar sağlayan uygulamalarla artık birçok alanda faydalanabiliyoruz. Kitap, dergi, gazete vb. materyalleri kullanarak öğrenilenler ile birlikte günümüzde teknolojinin ilerlemesiyle yaygınlaşan eğitim alanları her geçen gün artmaktadır. Bilgisayar, cep telefonu, tablet gibi teknolojik ürünlerde uygulamaların eğitim odaklı olarak artması teknolojinin her an yaşamımızda yer aldığını göstermektedir. Tablet vb. teknolojiyle gelişimlerini ilerleten ürünlerin doğru kullanımı ile eğitime olan katkısı kısa zamanda gösterebilir. Bilgisayardan sonra yaygınlığı ile bilinen tabletlerin içindeki uygulamalar her yaş grubuna, her alan ve seviyeye göre değişkenlik göstermektedir. Küçük yaştaki bireylerin yardım almadan da kullanabilecekleri uygulamalar, tabletlerde kolay kullanım açısından da tercih sebebidir.

Tablet içindeki uygulamalardan tamamlayıcı kelime, görsel ve değişken şekiller görülmektedir. Bu elemanların aynı zamanda hareketli olması bireyin dikkatini çekerek daha fazla uyarıların etkileşime geçmesine zemin hazırlamaktadır (Avgerinos vd., 2005:100).

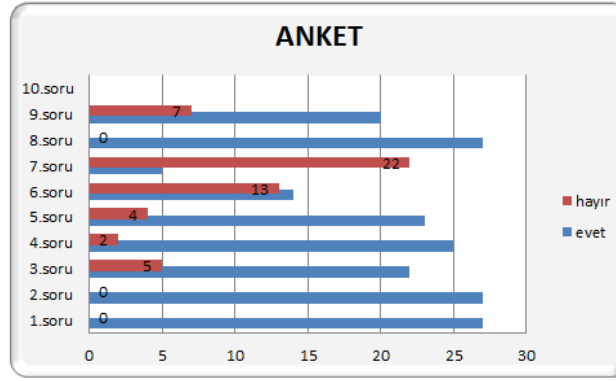
Bireyin dikkatini çeken uyarıların artmasıyla merak duygusu devreye girer, böylece öğrenme isteği oluşur. Öğrenme sınırını kendi merak duygusuyla birleştiren birey, uygulamayı tek başına yapıp uyarıların renk, ses, hareket gibi grafiksel nesnelerin yönlendirmesiyle tek başına uygulayabilir. Böylece küçük yaştaki bireylere tablet ile doğru uygulamaların kullanılması sayesinde birden fazla bilgi aktarımı gerçekleştirilebilir.

Tablet kullanarak küçük yaşlardaki bireylere sanatçılar ve eserlerini öğretmek için oyun yöntemiyle öğrenme süreci izlendi. Görsel faktörlerin ve grafiksel nesnelerin yardımıyla tablet için uygun aplikasyon desteği ile okul öncesi bireydeki sanat eserlerinin öğreniminin hızı görülmüştür. Eğer doğru ve etkin kullanılırsa öğretilmek istenen sanatçı ve eserleri kısa sürede kavranıp zihinlerinde yer edecektir.

Yapılan uygulamalı anket soruları ve verileri şu şekildedir;

Tablette önce sanatçı eseri gösterilip ardından eserin ismi ve kim tarafından yapıldığı hakkında bilgi verilir. Sonrasında ise sorulan sorulardan çıkan veri analiz grafikleri şu şekildedir;

Tablo 1. Anket Sonuçları

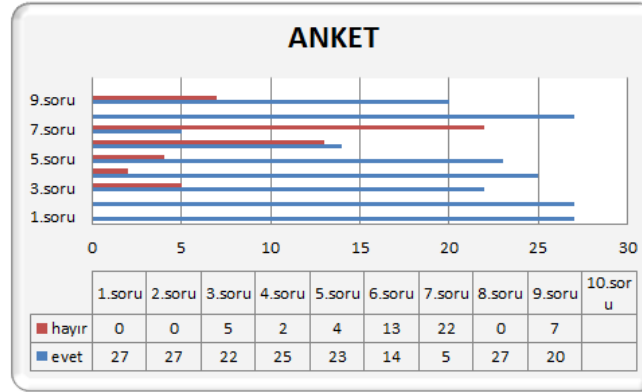

Dokuz soruya verilen cevapların evet ve hayır oranları Tablo 1.'de verilmiştir. Tablette bir yap-boz uygulaması ile sanatçı ve eser hakkında bilgi verilerek, ilgili sorular karşısında verilen yanıtların evet ve hayır oranları grafikteki olduğu şekilde karşımıza çıkmaktadır. Grafik incelendiğinde evet oranların daha yüksek oranda çıkması uygulamanın ve testin öğrenim doğruluğunu göstermektedir.

Tablo 1.'de görüldüğü üzere;

1. ve 2. soruya bireylerin tamamı evet demiştir. 3. soruya 5 kişi hayır 22 kişi evet demiştir. 4. soruya 2 kişi hayır 25 kişi evet demiştir. 5. soruya 4 kişi hayır 23 kişi evet demiştir. 6. soruya 13 kişi hayır 14 kişi evet demiştir. 7. soruya 22 kişi hayır 5 kişi evet demiştir. 8. soruya 27 kişinin tamamı evet demiştir. 9. soruya 7 kişi hayır 20 kişi evet yanıtını vermiştir.

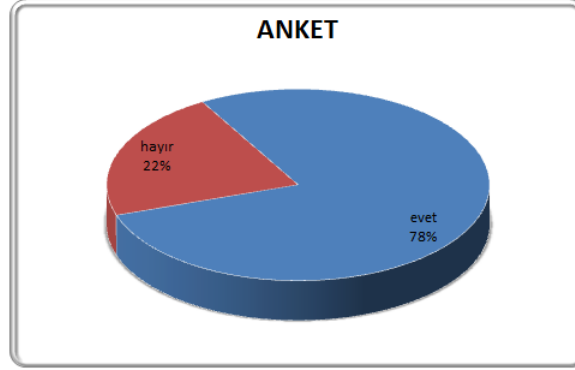
Tablo 2. Anket sonuçlarına verilen cevaplar

Anketin bir diğer grafiğinde okul öncesi bireylerin kaç kişinin hangi soruya kaç evet ve kaç hayır yanıtını verdikleri görülmektedir. Bu yanıtlar hangi sorunun bireyde daha etkili ve kalıcı

olduğu göstermektedir. Birey soruları yanıtlarken verdiği cevap kişisel fikri olmakla birlikte kendini ifade ettiği alanları da ortaya koymaktadır.

Tablo 3. Anket sonuçlarına verilen cevapların yüzdeler paftası

Tablo 3.'te anket sorularına verilen cevabın yüzdeler paftasını görüyoruz. Bu oranlar yapılan uygulamanın okul öncesi bireydeki öğrenim ve kısa sürede öğrenilen bilgiyi pekiştirdiğini bize göstermektedir.

Tablette önce eser gösterilmiş sonra yap-boz tekniği kullanılarak eser öğrenimi pekişmesi açısından oyun oynatılmıştır. Oyun sonucunda verilen sorular karşısındaki cevaplar bireyin zihninde kalan 10 dakikalık süreye aittir.

Tablet ve kullanım alanı genişlediğinden artık çocukların kendi başlarına kaldıklarında bu oyunu oynayarak sanat eseri hakkında pekiştirme unsurlarından yararlanarak öğrenmeye devam edebilir.

Anketin 10. Sorusunda ise, eserde gördükleri şekilleri söylemelerini istedik. Eserde bulunan şekillerden; Sekiz kişi Bisiklet, Dört kişi Üçgen, Beş kişi Yuvarlak görmüştür. Geri kalan kısmı ise kendi hayal dünyalarında betimledikleri kahraman veya canlıları ifade ettiler.

Çalışmanın bittiğini söyleyince tekrar oyun oynayarak eseri birleştirmek istediklerini ifade ettiler. Bu durum yansıması şöyle gerçekleşmiştir. İlk gelen öğrencinin en sonda tekrar gelmesi ve sanat eserinin ve sanatçının isimlerini doğru söylemesi, uygulananın daha çok kişi sayısı ile kullanım eğilimi oluşturmuştur.

Yapılan uygulama sonucunda; okul öncesi bireylerin tablette aplikasyon kullanarak oynamış oldukları oyun sonucunda çıkan anket sonuçları hem grafiksel olarak hem de yüzdeler olarak veri analizi çıkarılmıştır. Çıkan analizlerin, olumlu sonuçları bireylerin kısa süre içinde zihinlerindeki soyut kavramları somut olarak düşünüp kısa sürede öğrenmeleri gözlemlenmiştir.

7. Sonuç ve Öneriler

Uygulamada kısa süre içinde bireye öğretilen bilgilerin geri dönüşü istenmiştir. Öğrenilen bilgilere yönelik cevaplar oyun içeriği dâhil 10 dakikalık bir süreyi kapsamıştır. Bu kısa süre içinde sorulan sorulara verilen cevaplarda;

1. Soruya tüm bireylerin olumlu yanıt vermesi yap-poz tekniğinin kullanımını bilmeleri ve bunu bir oyun yöntemi kullanılarak öğrenmede etkin rol oynamaktadır. Daha çok yap-poz tekniği kullanılarak öğrenme arttırılabilir.

2. Soruya bireylerin tamamının olumlu yanıt vermesi renklerin çocukların dikkatini çektiğini, dikkat çeken nesnelerin daha çok akılda kaldığını göstermektedir.

3. Soruya çoğunluğun olumlu yanıt vermesi birey için seçilen sanat eserinin doğru ve merak uyandırmış olmasıdır.

4. Soruya tamamına yakın olumlu cevap vermesi seçilen uygulamanın doğruluğu ve devamlılığı göstermektedir.

5. Soruya az sayıda kişinin olumsuz yanıt vermesi çoğunluğun ise uygulamayı yardım almadan kendi başına gerçekleştiriyor olması bireydeki oyun ve merak duygusunu ön plana çıkarmaktadır.

6. ve 7. Soruya verilen cevapların olumlu sonuca ulaşamaması, eser hakkındaki bilginin kısa süre ve sadece bir kez söylenerek yanıt alınması, bireyin öğrenmesi için birkaç kez pekiştirme kavramından yararlanılarak eser hakkında bilgi verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

8. Bireylerin tamamının olumlu yanıt vermesi yapılan seçilen uygulamanın doğruluğunu göstermektedir.

9. Soruda verilen cevabın okul öncesinde olan bir bireyin yapmış olduğu etkinlikler göz önüne alınarak oluşturulduğundan, bireyde sevdiği eylemle birlikte yapılan çalışmanın akılda kalıcılığının sonucu tespit edilmiştir.

10. Soruda bir sözlü bir cevap beklenmesi yapılmış olan çalışmanın okul öncesi bireyde görsel zekânın hayal gücü ile birleştiğini göstermektedir.

Çocukların olgunlaşma süreleri birbirinden farklıdır. Farklı beceriler ve yeteneklerin geliştiği okul öncesi dönem bireyin kişisel gelişimi noktasında önemlidir. Bireyin özgür çalıştığı ve özgür hareket ettiği

mekânlar oluşturularak bireyin kendi içinde keşfetme duygusunu ortaya çıkarır. Okul öncesi dönemde yapılan çalışma görsel algının doğru kullanılarak birçok alandaki etkisi ve yansımaları bize gösterilir. Bu durum küçük yaşlarda başlayan sanat eğitimi doğru yönlendirilerek sanat sevgisi ve sanat eğitimi aşılabilir. Sanatçıların farklı çizgi teknikleri, renk, şekil doku kullanarak oluşturdukları eserlerini bireye öğretip eser hakkında bilgi olması sağlanır.

Anket kapsamında bireylerin çoğunun sorulara olumlu yanıt vermesi, okul öncesi dönemdeki bireylerin resme olan ilgisini gösteriyor. Bu durumda yapılan bilimsel çalışmanın doğru kullanıldığı takdirde bu dönemdeki bireylerde kalıcı bilgiye sahip olmalarını sağlar.

Yapılan anket verileriyle birlikte çocuklarda görülen merak duygusunun oluşumu sonraki bölümü bilmediklerinden tahmin yeteneğini kullanması, tablet kullanarak da öğrenme duygusunu ve görsel olarak geliştirebileceğinin farkına varması, kendi hayal dünyasında kurdukları ile sanat eserinde gördükleri şekilleri birleştirmesi bireyin öğrenme duygusunu pekiştirmektedir.

Okul öncesi dönemde bulunan bireye öğretilmesi hedeflenen konunun oyun yönteminden destek alarak veri aktarımı yapmak daha uzun süreli öğrenme ile bağlantılıdır. Aynı zamanda teknolojiyi kullanarak verilen bilgilerin birden fazla duyu organını harekete geçirerek öğrenme sınırını genişletmektedir. Bireye eleştiri yapma, yorum katma, hayal dünyasını genişletmeyi hedeflemektedir.

Çalışmanın doğru yer ve zamanda kullanılarak sanat eğitimini küçük yaşlarda öğreniminin kalıcılığını göstermektedir.

Kullanılan teknolojik uyulama aynı zamanda okul öncesinde ve sonrasında dönemlerde kullanılan yap-boz tekniğinin bireydeki olumlu gelişmeyi bize aktarmaktadır. Kısa süre içinde verilen bilgilerin dönütü alındığın çıkan sonuçlara göre yüksek oranda bireyin görsel olarak gördüğü eseri sevdiği bir uygulamayla birlikte teknoloji üzerinde kullanarak öğrenmesi kalıcı bilginin yerleşmesine olanak sağlayacaktır. Pekiştirme türlerinde görsel etkinin etkenini göz ardı etmeden kısa zamanda tekrarları yer verilmesi de aynı zamanda bireyin öğrenmiş olduğu sanatçı ve eserindeki bilgisini uzun süreli belleğe göndermesine yardımcı olacaktır. Bu da ilerleyen yaşlarda aynı sanatçı ve eserle karşılaştığı zaman uzun süreli bellekten çağırarak bilgiyi kalıcı olarak depoladığını bize gösterecektir.

İlkokulda fiş tekniği kullanılarak öğretilen okuma-yazma tekniği yap-boz tekniği ile aynı bağlantıdadır. Kısa sürede hafızaya alınan görsel bütünlüğü beyin parçalara ayırarak birleştirerek bütüne ulaşır. Bu durumda bireyde kalıcı olarak öğrenmeyi hedefler.

Sonuç olarak; günümüzde kullanılan birçok teknolojik uygulamayı bu kapsamda değerlendirecek olursak oluşturan yap-boz uygulaması öğretilmek istenen sanat ve sanatçıların küçük yaşlarda bireye kalıcı olarak ğretmesinde doğru bir uygulama olduğunu bize göstermektedir. Bu uygulama kapsamında bireydeki hem fiziksel hem bedensel olarak gelişimini olumlu olarak gözlemleyebiliriz.

Okul ncesi dönem kapsamında uygulanacak sanatsal faaliyetler, sanat malzemelerinin kullanımının yanında teknoloji de takip ederek ilerlemesiyle birlikte bireyin dikkatini çekip, öğrenme sınırlılıklarını artıracaktır. Okul ncesi dönemlerde yapılacak her faaliyet için bireyin kişisel gelişimi ön planda tutulmalı ve ona göre etkinlikler oluşturulmalıdır. Sanatı sevdirmek ve sanatsal faaliyetlerle daha ok uygulamalı ve teknoloji desteği ile alışmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

Bezrukikh, M.M. & Terebova, N.N., (2009) Characteristic of the Development of Visual Perception in Five-to Seven Year-Old Children *Human Physiology*, 35(6), s. 684-689.

Christian, R.W. (2010) Visual Perception in School-aged Children: A Psychometric Study of the Correlation Between Computer-Based and Paper-Based Scores on the Motor-Free Visual Perception Test, 3rd Edition. A Master's Thesis (unpublished). The Faculty of the Department of Occupational Therapy, East Carolina University, Greenville.

Eisner E. W. (1972) *Educating Artistic Vision*, The Macmillan Company, States of America.

Eksteen, T. (2007) The evaluation of the reliability of the motor-free visual perceptual test. A Master's Thesis (unpublished). Faculty of Health Science University of the Witwatersrand.

Howard, Eizabeth Mary, (1991) A developmental assessment of visual perception for pre-school children. Doctoral dissertation (unpublished). Nottingham University, Nottingham.

Kılıç Özdemir, G. (2004) Ailesiyle Birlikte Yaşayan ve Çocuk Yuvasında Kalan Çocukların Görsel Algılama Davranışı ile Okul Olgunluğu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü: Ankara.

Nicolas Vernadakis, Andre Avgerinos, Efi, Tsitskari ve Evridiki Zachopoulou. (2005) The Use of Computer Asisted Instruduction in Preschool Education: Making Teaching Meaningful, *Early Childhood Education Journal*, Vol. 33, No: 2, October, s. 100.

Ulutaş İlkay & Ersoy Özlem, (2004) Okul Öncesi Dönemde Sanat Eğitimi, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 1, s. 1–12.

Wolf, F. & Belloli, J. (2005) Reflect and review: the arts and creativity in early years. Arts Council England, September 2005, UK.

Zimmerman, E. & Zimmerman, L. (2000) Art Education and Early Chillhood Education: The Young Child As Creator and Meaning Maker within a Comminity Context. *Young Children*, November, s. 87-92.

BEYKOZ AKADEMİ DERGİSİ YAYIN İLKELERİ

1. Beykoz Akademi Dergisi, 6 ayda bir yayınlanan, hakemli bir dergidir. Dergi, her yılın Haziran ve Aralık aylarında yayınlanır.
2. Beykoz Akademi Dergisi Türkçe ve İngilizce dillerinde yazılmış eserleri kabul eder. Türkçe yayınlanan eserlerde normal özet dışında İngilizce genişletilmiş özet sunulur.
3. Beykoz Akademi Dergisi'nde yayınlanacak eserler makale (article) ve kitap (book review) olmak üzere iki gruba ayrılır. Her iki gruptaki yazılar hakem değerlendirmesine tabidir.
4. Yayınlanması amacıyla dergiye gönderilecek eserler, daha önce hiçbir yerde yayınlanmamış veya gönderildiği tarih itibarıyla yayınlanma amacıyla hakemlik sürecinde olmayan çalışmalar olmalıdır.
5. Değerlendirme süreci, yazar tarafından eserin Beykoz Akademi Dergisi'nin resmi editör adresine elektronik yoldan iletilmesiyle başlar. Bunun dışında herhangi bir yoldan eser kabulü yapılmaz.
6. Beykoz Akademi Dergisi'nde yayınlanacak tüm makaleler, yazarın kimliğinden haberdar olmayan iki hakemin denetiminden (double-blind review) geçer. Hakemlerin raporları, hakemlerin kimlikleri saklı tutularak yazara iletilir ve gerekli görülen durumlarda yazardan düzeltmeler istenir. Hakemlik sürecine giren bir eserin dergide yayınlanıp yayınlanmayacağına editör tarafından, hakemlik sürecinin tamamlanmasından sonra karar verilir.
7. Dergiye gönderilen yazıların ön değerlendirmesi editör tarafından, yazının teslim edildiği tarihten itibaren iki hafta içerisinde yapılır ve şekil şartlarını sağlamayan ya da konu bakımından Beykoz Akademi Dergisi'nin yayın kapsamıyla uyum olmayan yazılar geri çevrilir. Eğer editör tarafından yazının şekil şartlarını sağladığı ve Beykoz Akademi Dergisi'nin yayın kapsamıyla uyduğu düşünülürse, hakemlik süreci başlatılır ve yazara bu yönde bilgi verilir. Hakemler yazıyı değerlendirir ve raporlarını editöre sunarlar. Bu noktada yazının
 - a. yayınlanmasının mümkün olmadığına,
 - b. kapsamlı düzeltmelerle birlikte yayınlanabileceğine,
 - c. küçük düzeltmelerle yayınlanabileceğine veya
 - d. mevcut haliyle yayınlanabileceğinekarar verilmiş olabilir. Bu karar, anonim hakem raporlarıyla birlikte yazara iletilir. Eğer yazıda düzeltme istenmişse, kapsamlı düzeltmeleri tamamlamanın süresi bir ay, küçük düzeltmeleri tamamlamanın süresi iki haftadır.
8. Yazar, hakemlik sürecinin herhangi bir noktasında yazısını gerekçe göstermeksizin geri çekebilir. Hakemlik sürecini başarılı biçimde tamamlayan eserler yayın

aşamasına gelir ve yazardan yayınlanması için son onayı alınır. Bu noktadan itibaren yazının telif hakları Beykoz Akademi Dergisi'ne geçer ve yazar tarafından geri çekilmesi olanaksız hale gelir.

9. Beykoz Akademi Dergisi'nde yayınlanan eserler için herhangi bir telif ücreti ödenmez.
10. Beykoz Akademi Dergisi, hiçbir şart altında makalelerin hakemlik sürecine sokulması ya da yayımlanması için yazardan ücret talep etmez.
11. Editörlük ya da hakemlik sürecinin herhangi bir noktasında intihal içerdiği tespit edilen eserler derhal, bu gerekçeyle reddedilir.
12. Beykoz Akademi Dergisi'ne yayınlanma amacıyla eser gönderen kişiler bu ilkeleri okumuş ve kabul etmiş sayılırlar.

BEYKOZ AKADEMİ DERGİSİ'NDE YAYINLANACAK ESERLERDE ARANACAK OLAN ŞEKİL ŞARTLARI

1. Biçim ve Sunum

- a. Eserler Microsoft Word programının son sürümünde yazılmış olmalıdır.
- b. Eserlerde başlığın altında yazar(lar)ın, adı soyadı bulunmalıdır. Birden fazla yazar bulunması durumunda yazarlardan ismi ilk sıraya yazılacak olan yazar aynı zamanda makalenin sorumlu yazarı (corresponding author) olacaktır.
- c. Yazar(lar)ın bağlı bulunduğu kurum, varsa akademik titr ve elektronik posta adresi ilk sayfanın dipnotlarında belirtilmelidir.
- d. Eserin başında, Türkçe ve İngilizce olarak 500'er kelimelik Özet ve Abstract sunulmalıdır. Özet ve Abstract'ın sonunda, 3-5 adet anahtar kelime, JEL kodlarıyla birlikte alfabetik sırayla verilmelidir.
- e. Eserin başlığı, tamamı büyük harfle ve koyu yazılmalıdır. Eser içerisinde başlıklar üç seviye olmalı ve aşağıdaki örnekte görüldüğü gibi biçimlendirilmelidir. üçüncü alt seviyeden daha derin başlık açılmamalıdır.

ESER BAŞLIĞI

1. Bölüm Başlığı

a. Alt başlık

i) Madde

- a. Eserin tamamı,Calibri fontla, 11 punto, 1,15 satır aralığı ve paragraflardan sonra 10 nokta boşlukla yazılmalı, metnin tamamı sola yaslanmalıdır.

- b. Eserlerde yer alacak tablolar ve şekiller kendi gruplarında ayrı ayrı numaralandırılmalıdır (Tablo 1, Tablo 2 vb.). Tablo ve şekil başlıklarının “İlk Harfleri Büyük” yazılmalıdır. Tablo başlıkları tabloların üstüne, şekil başlıkları şekillerin altına yazılmalıdır. Özgün olmayan tablo ve şekillerde muhakkak obje uygulanmakta olan güncel kurallar dikkate alınır.
- c. Her türlü yazım ve noktalama konusunda Türk Dil Kurumu tarafından uygulanmakta olan güncel kurallar dikkate alınır.

2. Metnin İçinde Kaynak Gösterilmesi

- a. Beykoz Akademi Dergisi’nde yayınlanacak eserlerde kaynaklar dipnotlarda değil, metnin içerisinde gösterilir. En temel halinde bu gösterge yazarın soyadı eser yılı ve kaynak gösterilen yerin eserdeki sayfa numarası şeklinde yapılır (Boratav, 2010: 35).
- b. Eğer aynı noktada birden fazla esere atıf yapılacaksa atıflar parantez içerisinde ve noktalı virgülle ayrılarak, yazarın soyadına göre alfabetik olarak sıralanır (Boratav, 2010: 35; cem, 1974: 122).
- c. Eğer iki yazarlı bir kaynağa atıf yapılacaksa yazarların soyadı kaynaktaki sırayla verilir ve birbirlerinden “ve” bağlacı kullanılarak ayrılır (Hinderink ve Kıray, 1970: 140).
- d. Eğer ikiden fazla yazarlı bir kaynağa atıf yapılacaksa, yazarlardan yalnızca birinin soyadının ardından “vd” (ve diğerleri) kısaltması kullanılır (Oyan vd., 2001: 25).
- e. Aynı yazarın birden fazla eserine atıf yapılacaksa yazarın soyadı bir kez kullanılır ve atıf tarih sırasına göre yapılır (Boratav, 1986: 41; 2010: 35).
- f. Aynı yazarın aynı yıl içerisinde yayınlanmış birden fazla eseri kaynak gösteriliyorsa, bu eserler yılın sonuna küçük harf eklenerek sıralanır (Boratav, 1995a: 23).
- g. Eğer yazarın ismi metin içinde geçerken atıf yapılıyorsa parantez içerisinde tekrar yazılmaz ve atıf, yazarın isminden hemen sonra değil, atfın yapıldığı kelimenin sonrasına konur: Boratav’a göre (2010: 35).
- h. İstisnai olarak, dipnotta atıf yapılacaksa, aynı kurallar uygulanır.

3. Alıntılar

- a. Metin içerisinde yapılan her türlü alıntı, bir cümlenin parçası dahi olsa “*tırnak içinde ve italik*” yazılır ve uygun biçimde atıf yapılır.
- b. İki tam cümleyi geçen alıntılar ayrı bir paragraf olarak, tırnak içine alınmadan ve 10 punto boyu ile *italik* yazılmalıdır. Bu durumda atıf alıntının sonunda, aynı punto boyutu ile ancak *italik* yapılmadan verilmelidir.
- c. Blok alıntılardan kaçınılmalıdır.

4. Dipnotlar

- a. Dipnotlar eser boyunca numaralandırılmalıdır.
- b. Dipnotlar, metin içinde bulunmasına gerek görülmeyen ancak ikincil öneme sahip olduğu için okuyucuya sunulması istenen konulara ayrılmalıdır.
- c. Dipnotlarda hiçbir şart altında şekil, tablo vb. sunulmamalıdır.
- d. Dipnotlar kesinlikle nokta ile biter.

5. Kaynakça

- a. Kaynakça yazar soyadına göre sıralanmalı, yazarın birden fazla eserinin kaynakçada yer alması durumunda eserler kendi içlerinde eskiden yeniye doğru sıralanmalıdır. Kaynakçanın her maddesinde yazar adı ve yıl kısmı **kalin** yazılır. Tarihsiz ya da yayın tarihi belirlenemeyen eserler “tarihsiz” şeklinde tarihlenerek “Anonim” isimli yazar tarafından yazılmış gibi kaynak gösterilmelidir.
- b. Kaynakça numaralandırılmamalıdır.
- c. Kaynakçanın her maddesinin sonuna nokta konur.

- d. Yayınlayan kuruluşun adı verilirken bu ismin “Yayınevi”, “Press”, “Publishers” vb. bölümü yazılmaz.
- e. Makale isimleri “Tırnak İçerisinde ve Baş Harfleri Büyük”, kitap isimleri *Baş Harfleri Büyük ve İtalik* yazılır.
- f. İnternet üzerinden erişilen ve değişebilir kaynaklarda (haber portalları, blog yazıları vb.) muhakkak erişim tarihi belirtilir.
- g. Makalelere yapılan atflarda makalenin yayınlandığı periyodik yayının cilt ve numarası bu örnekler olmadan belirtilir ikincisi parantez içine alınarak belirtilir, ardından sayfa aralığı “s.” önekiyle verilir. Örneğin bir periyodik yayının 5. Cildinin 10. Sayısında 150 ile 200. sayfalar arasında yayınlanmış olan bir makale 5(10), s. 150-200 olarak gösterilir.
- h. Her durumda yazarın ismi Soyad, Ad olarak yazılır. İki yazar varsa isimleri orijinal kaynakta verildiği sıra ile verilir ve ikinci yazarın ismi “ve” bağlacından sonra Ad Soyad şeklinde yazılır. Üç veya daha fazla yazar olması durumunda aynı kural çerçevesinde, yalnızca sonuncu isim “ve” bağlacıyla ayrılarak yazılır. Birden fazla ismi ya da soyadı olan yazarlarda kısaltma kullanılmaz.
- i. Bunun ötesinde, çeşitli kaynakların kaynakçada nasıl gösterilebileceği aşağıda örneklenmiştir:

Kitap:

Boratav, Korkut (1986) İstanbul ve Anadolu’dan Sınıf Profilleri, Ankara: İmge.

Kitap, birden fazla yazarlı:

Kıray, Mübeccel ve Jan Hinderink (1970) *Social Stratification as an Obstacle to Development: A Study of Four Villages*, New York: Praeger.

Kitap, birinciden sonraki basımlar:

Boratav, Korkut (2010) *Türkiye İktisat Tarihi: 1908-2007*, 12. Baskı, Ankara: İmge.

Çeviri kitap (gerektiğinde yukarıdaki biçimde baskı sayısı eklenerek):

Foster, William Zebulon (2011) *Üç Enternasyonalin Tarihi*, çev. C. Saday, İstanbul: Yazılama.

Dergiden makale:

Patnaik, Utsa (1979) "Neo-Populism and Marxism: The Chayanovian View of the Agrarian Question and Its Fundamental Fallacy"; *The Journal of Peasant Studies*, 6(49), s. 375-420.

Derleme kitaptan makale:

Boratav, Korkut (1988) "Birikim Biçimleri ve Tarım", *Türkiye'de Tarımsal Yapılar (1923-2000)* içinde (der. Ş. Pamuk ve Z. Toprak), s. 237-256, Ankara: Yurt.

Derleme kitabın kendisi (gerektiğinde yukarıdaki biçimde baskı sayısı eklenerek):

Pamuk, Şevket ve Zafer Toprak (der.) (1997) *Türkiye'de Tarımsal Yapılar (1923-2000)*, Ankara: Yurt.

Kurum tarafından hazırlanmış rapor:

Devlet Planlama Teşkilatı (1963) *1. Beş Yıllık Kalkınma Planı 1963-1967*, Ankara.

Konferansa sunulmuş bildiri:

Güler, Birgül Ayman (2002) "Dünya Bankası Proje Anlaşmaları", *2002 Tarım Haftası: Küreselleşme ve Türkiye Tarımı* sempozyumunda sunulan bildiri, 7-8 Ocak 2002, Ziraat Mühendisleri Odası, Ankara.

Çalışma Metni (Working Paper)

Şenses, Fikret (2007) *Uluslararası Gelişmeler Işığında Türkiye Yükseköğretim Sistemi: Temel Eğilimler, Sorunlar, Çelişkiler ve Öneriler*, Ankara: ODTÜ Ekonomik Araştırmalar Merkezi, ERC Working Papers No: 07/05.

Lisansüstü Tez:

Önal, Nevzat Evrim (2007) *1980 Sonrası Devlet Politikalarının Tarımsal Dönüşüme Etkisi*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İnternet adresinden makale:

Levidow, Les (2002) "Marketing Higher Education: Neoliberal Strategies and Counter-Strategies", http://oro.open.ac.uk/5069/2/LL_Marketising_HE.pdf, Erişim tarihi: 5 Ocak 2011.